

**PRIJEMNI ISPITI ZA UPIS NA FAKULTETE:
PREDLOG ZA OBJEDINJENI PRIJEMNI ISPIT**

Izdavači

Centar za obrazovne politike
Alternativna akademska obrazovna mreža
Simina 19, Beograd
www.aaen.edu.yu
aaen@aaen.edu.yu

Za izdavače

Martina Vukasović
Srbijanka Turajlić

Urednik

Aljoša Mimica

Korektura i lektura

Ljubiša Vujošević

Dizajn korica

Milica Milojević

Tiraž

500 primeraka

ISBN 978-86-84151-18-8

Priprema i štampa

D©SIJE[®], Beograd

**PRIJEMNI ISPITI ZA UPIS
NA FAKULTETE:
PREDLOG ZA OBJEDINJENI
PRIJEMNI ISPIT**

**BEOGRAD
avgust 2007.**

Finansijsku podršku za objavljivanje ove publikacije pružio je Fond za otvoreno društvo u Srbiji. Stavovi izneti u publikaciji ne moraju predstavljati i stavove ove organizacije.

Sadržaj

Predgovor	7
Uvod.	9
1. Postojeća situacija: dobre i loše strane	12
2. Postojeća iskustva kod nas i u drugim zemljama . .	15
3. Ključna pitanja pri koncipiranju prijemnih ispita . .	22
4. Predlog modela prijemnog ispita	47
Aneks: Kako maturanti ocenjuju neke elemente predloga za objedinjavanje prijemnih ispita?	63

Predgovor

Svake godine, u Srbiji se upiše preko 50 000 novih studenata u neku visokoškolsku ustanovu. Najveći broj iz ove skupine upisuje se po prvi put, najčešće odmah po završetku srednje škole. Takođe, najveći broj polaže nekakav prijemni ispit na osnovu kojeg stiže neki broj bodova. U slučaju državnih institucija, jedan deo kandidata steći će potreban broj bodova i biće upisan u okviru budžetske kvote. Drugi će plaćati školarine državnim ili privatnim institucijama, ili će (što je ređe slučaj) svoju sreću okušati naredne godine.

Sistem prema kojem se sada upisuju studenti je, uz manje izmene, gotovo isti kao sistem koji je postojao početkom 90-tih, kada je ukupan broj studenata, a i bruća, bio duplo manji i kada privatne visokoškolske ustanove nisu postojale. Međutim, tada je procentualno veći broj studenata finansiran iz budžeta a školarine nisu bile na nivou na kojem su danas. Osim toga, i spoljne okolnosti su se promenile: u međuvremenu je otpočeo Bolonjski proces i Srbija je, istina sa zakašnjenjem, rešila (?) da krene u evropske integracije, koje, između ostalog, podrazumevaju veću otvorenost tržišta rada i veću mobilnost radne snage, studenata i istraživača. Imajući u vidu da se često govori o neophodnosti reformi visokog obrazovanja da bi se sistem uskladio sa promenama u okruženju i promenama unutar samog sistema (broj studenata, institucija itd.), postavlja se i pitanje da li bi i na koji način trebalo promeniti sistem upisa na fakultete. Osim toga, trebalo bi razmotriti i koliko prostora postojeći sistem ostavlja za korupciju, koliko omogućava da se studenti upišu na najbolje moguće fakultete (u odnosu na svoje potrebe, želje i sposobnosti), a koliko da fakulteti dobiju najbolje moguće studente. Koliko je sistem pravedan i pristupačan? Koliko košta i da li bi mogao da bude organizovan efikasnije, efektivnije i ekonomičnije?

Vođeni ovim pitanjima i dodatno podstaknuti odredbom Zakona o osnovama sistema obrazovanja kojim se do

2010. predviđa uvođenje opšte mature i upis na dalje školovanje na osnovu rezultata opšte mature, grupa stručnjaka je u proteklih godinu dana radila na osmišljavanju modela objedinjenog prijemnog ispita. Idejni tvorac projekta i njegov rukovodilac bio je Aleksandar Baucal sa Filozofskog fakulteta u Beogradu, dok su u radu učestvovali i Slobodanka Božović (Peta beogradska gimnazija), Bojan Komnenović (Centar za obrazovne politike), Panta Kovačević (Filozofski fakultet, Beograd), Nataša Pantić (Centar za obrazovne politike) i Desanka Radunović (Matematički fakultet, Beograd). Osim toga, u pojedinim fazama izrade modela učestvovali su i aktivisti Studentske unije Srbije (Nemanja Stamenčić). Tekst predloga je usaglašen i sa stavovima Udruženja studenata sa hendikepom, a preliminarna verzija je dostavljena rektorima državnih univerziteta. Ceo projekat je sproveden uz materijalnu podršku Fonda za otvoreno društvo, Beograd.

Nadamo se da će ovaj predlog modela otvoriti preko potrebnu diskusiju o samoj proceduri upisa na visokoškolske ustanove, ali i o posledicama (dobrim i lošim) postojećeg ili nekog budućeg sistema upisa, i da će u toj diskusiji uzeti ravnopravno učešće svi oni kojih se ova tema dotiče – srednje škole, visokoškolske ustanove, srednjoškolci (tj. budući studenti), roditelji, država. Takođe, nadamo se da nas 2010. godina i opšta matura neće naći zatečene.

*Beograd,
17. avgust 2007.*

*Martina Vukasović,
direktorka*

Centra za obrazovne politike

Uvod

Osnovni cilj formulisanja ovog predloga je da se pokrene diskusija na nivou univerziteta u Srbiji koja bi dovela do unapređenja postojeće prakse selekcije kandidata za upis na univerzitete u Srbiji. Dakle, predlog koji ćemo opisati treba da posluži kao osnova za dalje diskusije kroz koje bi se došlo do usaglašenog predloga.

Zbog toga je značajno da se razmotre implikacije različitih mogućih rešenja pre donošenja konačnih odluka. Posebnu pažnju treba obratiti na sledeća pitanja:

- Kako se pojedini modeli ispita uklapaju u postojeći zakon, planove i prioritete? Da li su u skladu sa postojećim resursima, uključujući vreme, stručne i finansijske resurse?
- Koje su implikacije pojedinih odluka kada su u pitanju srednje škole, nastavnici, učenici itd? Da li bi predložena rešenja uticala pozitivno ili negativno na kvalitet srednjoškolskog obrazovanja?
- Kakvu reakciju javnosti možemo očekivati? Šta bi mogle biti negativne reakcije i kako odgovoriti na njih? Kako se može obezbediti podrška javnosti?
- Ima li boljih načina da se postignu isti ciljevi?

Da bi se pomoglo onima koji će donositi odluke u vezi sa prijemnim ispitima na univerzitetskom nivou, ovaj dokument sistematizuje osnovne principe i praktične probleme koje treba imati u vidu prilikom razmatranja i donošenja ključnih odluka, raspodele uloga i odgovornosti, i resursa u novom sistemu prijemnih ispita.

Kada se kaže objedinjavanje prijemnih ispita misli se na objedinjavanje prijemnih ispita na državnim univerzitetima. Privatni univerziteti i fakulteti su u donekle drugačijoj situaciji u pogledu osmišljavanja i organizovanja prijemnih ispita. Ipak, mišljenja smo da bi u budućnosti, iz per-

spektive kandidata, bilo dobro ako bi objedinjeni ispit obuhvatio i državne i privatne fakultete i univerzitete.

Konačno, predlog je formulisan za univerzitete, ali smo mišljenja da se isti model, uz određene izmene, može proširiti tako da se njime mogu obuhvatiti i akademije strukovnih studija i visoke škole (bivše više škole).

Ovaj dokument sastavio je tim stručnjaka okupljen od strane Centra za obrazovne politike u okviru projekta „Povezanost sistema srednjeg i visokog obrazovanja“ koji je finansirao Fond za otvoreno društvo (Srbija). Pored toga, tokom izrade predloga ostvarena je saradnja sa rektorima državnih univerziteta i nekih privatnih univerziteta. Oni su imali prilike da pročitaju radnu verziju predloga i njihovi komentari i sugestije su, u velikoj meri, doprineli da se početni predlog unapredi i uskladi sa konkretnim okolnostima u kojima funkcionišu naši univerziteti. Tokom izrade finalne verzije predloga, konsultovane su studentske organizacije, učenici završnih razreda srednjih škola iz nekoliko gradova u Srbiji (Kragujevac, Šid, Gornji Milanovac), kao i njihovi nastavnici i direktori srednjih škola (njih 30). U okviru ovih konsultacija došli smo do saznanja na koji način naši sagovornici vide postojeću praksu u domenu prijemnih ispita, ali smo proverili i kako oni ocenjuju neke od elementa radne verzije predloga (pošto su im prethodno prezentovani osnovni elementi ovog predloga). Njihovi komentari i sugestije su, takođe, doprineli da formulišemo finalnu verziju predloga objedinjenog prijemnog ispita.

Prvi deo dokumenta odnosi se na ograničenja i slabe strane postojeće prakse u vezi sa prijemnim ispitima za upis na fakultet (i rezultat je analize i konsultacija sa različitim interesnim grupama).

U drugom delu biće prikazana neka postojeća iskustva kod nas na koja se može osloniti novi model prijemnog ispita, kao i neka iskustva i prakse u drugim zemljama.

U trećem delu prikazaćemo ključna pitanja u vezi s kojima treba doneti odluke. Za svako od tih pitanja biće

predložena dva do tri različita rešenja. Posebno su naglašeni oni slučajevi u kojima jedna od opcija ima posebne prednosti.

U četvrtom delu biće izložen konkretan predlog kako da izgleda novi prijemni ispit.

1. Postojeća situacija: dobre i loše strane

1.1 Argumenti za uvođenje novog modela prijemnog ispita

Postojeća praksa selekcije kandidata za upis na univerzitetu u Srbiji ima neke važne nedostatke koji predstavljaju osnovne razloge da se formuliše predlog koji je predstavljen u ovom dokumentu:

- Iz činjenice da institucije imaju punu slobodu da samostalno dizajniraju i sprovedu prijemne ispite proizlazi nedostatak horizontalne propustljivosti, pri čemu kandidati ne mogu da se prijave na nekoliko univerziteta, ispiti se odvijaju u istom vremenskom roku, a postavlja se i pitanje priznavanja prijemnog ispita među različitim univerzitetima. Inicijative pojedinih fakulteta i studijskih grupa da se usaglasi način provere znanja na prijemnim ispitima govore u prilog tome da je ovaj problem donekle prepoznat i od strane fakulteta.
- U postojećem sistemu prijemnih ispita studenti moraju da donesu odluku na koji fakultet žele da konkurišu pre nego što dobiju informaciju o broju bodova sa kojim konkurišu. Jedna od posledica takve situacije je da studenti koji ne uspeju da se upišu na fakultet moraju da čekaju godinu dana da bi konkurisali i ne mogu biti upisani na isti fakultet na drugom univerzitetu (iako su možda bolji kandidati od nekih koji su upisani na dotični fakultet na drugom univerzitetu).
- Kvalitet testova i drugih oblika ispitivanja koji se primenjuju na različitim fakultetima prilično je

neujednačen, ili, u najmanju ruku, nije poznat kvalitet informacija (pouzdanost i validnost) na osnovu kojih se donosi odluka o upisu. Jednim delom to je posledica činjenice da ne postoje nikakvi okviri i standardi, a drugim delom je posledica činjenice da jedan broj fakulteta ne raspolaže stručnim kapacitetima koji su neophodni za pripremu i realizaciju prijemnih ispita visokog kvaliteta.

- Sve češće fakulteti pripremaju buduće studente za prijemne ispite koje sami organizuju i sprovode, što te fakultete dovodi u konflikt interesa. Ovakva praksa može doprineti stvaranju sumnje da kandidati koji plaćaju pripremu fakultetima, u stvari, na taj način plaćaju upis na fakultet, čime se stvara značajan prostor za pojavu korupcije.
- Činjenica da mnogi učenici uzimaju posebne privatne časove da bi se pripremili za zahteve koji se pred njih postavljaju u okviru prijemnih ispita može biti indikator da su ti zahtevi u neskladu sa postojećim programima srednjoškolskog obrazovanja.
- Dopunske pripreme dostupne su samo onim segmentima društva koje za njih mogu da plate čime se širokim grupama mladih otežava pristup univerzitetima, čime se dovodi u pitanje pravednost postojećeg sistema prijemnih ispita.

Preporuka Saveta Evrope o pristupu visokom obrazovanju (usvojena 17. 03. 1998.)¹

4. Prijem

Sledeće tačke su namenjene vladama i visokoškolskim ustanovama, u skladu sa podelom nadležnosti u svakoj zemlji.

4.1. Kriterijumi i procedure prijema treba da prepoznaju različita polazišta i kulturne miljee kandidata, i da nastoje da uključe sve one koji imaju potencijal da studiraju.

4.2. Rute pristupa treba učiniti raznovrsnijim tako što bi se kriterijumi prijema proširili i na alternative konvencionalnoj srednjoškolskoj diplomi. Posebno:

- stručne kvalifikacije visokog nivoa treba prihvatiti kao adekvatnu pripremu za visoko obrazovanje
- odgovarajuće bodove treba dodeliti učenju kroz iskustvo
- kandidati koji su generalno kvalifikovani, ali imaju specifične propuste u obrazovanju, treba da imaju priliku da prate kurseve premošćavanja, koje bi obezbeđivalo posebno dodatno obrazovanje za pristup visokom obrazovanju (*further education*).

4.3. Kriterijume prijema treba učiniti transparentnim, u meri u kojoj je ovo moguće s obzirom na potrebnu fleksibilnost, a procedure prijema treba da budu što je moguće efikasnije i jednostavnije.

4.4. U odnosima sa potencijalnim studentima, pri odabiru, reklamiranju i informisanju, institucije treba da usmere napore na privlačenje kandidata iz raznih društvenih i kulturnih miljea. Prepoznato je da bi se posebne nedovoljno zastupljene grupe mogle podsticati u skladu sa pojedinačnim situacijama i ciljevima ustanova.

1 Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation No. R (98) 3 of the Committee of Ministers to Member States on Access to Higher Education.

2. Postojeća iskustva kod nas i u drugim zemljama

2.1 Neka dobra domaća iskustva

2.1.1 *Objedinjeni upis na tehničke i prirodno- matematičke fakultete Univerziteta u Beogradu*

U objedinjenom upisu je učestvovalo 11 fakulteta: Elektrotehnički, Fakultet organizacionih nauka, Fizički, Fakultet za fizičku hemiju, Hemijski, Mašinski, Matematički, Rudarski, Saobraćajni, Tehnološki i Elektrotehnički fakultet u Boru. Organizacija zajedničkog prijemnog ispita, sa učešćem svih pobrojanih fakulteta, trajala je nekoliko godina. Pošto je Elektrotehnički fakultet u Beogradu razvio softver za informatičku podršku zajedničkom upisu, ceo posao, od prijave do upisa kandidata, realizovan je na ovom fakultetu, uz učešće predstavnika sa drugih fakulteta.

Kandidati su polagali ispite iz tri predmeta koji su bili relevantni za studije na navedenim fakultetima (matematika, fizika ili hemija).

Svake godine, po objavljivanju zajedničkog konkursa u sredstvima informisanja, objavljivan je zajednički informator sa kratkim opisima svih fakulteta i njihovih studijskih programa, i informacijama o proceduri upisa na bilo koji od navedenih fakulteta. Bodovanje uspeha iz srednje škole i osvojenih nagrada u prethodnom školovanju bilo je jednoobrazno za sve fakultete i precizirano od strane Ministarstva prosvete i sporta. Bodovanje rezultata jednog ili više kvalifikacionih ispita precizirao je svaki fakultet za sebe. Tako je, na primer, Matematički fakultet bodovao samo uspeh na prijemnom ispitu iz matematike, Elektrotehnički fakultet je bodovao rezultate na prijemnim ispitima iz matematike i fizike u tačno definisanom odnosu, a Fizički fakultet je studentima koji su polagali i ispit iz matematike i ispit iz fizike omogućio da im se boduje bolji rezultat.

Procedura prijemnog ispita bila je sledeća:

- Pri prijavljivanju kandidat podnosi potrebna dokumenta, dokaze o eventualnim nagradama, listu fakulteta na koje bi želeo da se upiše uređenu prema redosledu želja i navodi jedan ili više prijemnih ispita koje želi da polaže.
- Polaganje prijemnih ispita iz matematike, fizike i hemije organizovano je u jedinstvenom prostoru, na Beogradskom sajmu, za sve kandidate (njih oko 5000). Ispiti su organizovani u različito vreme, kako bi kandidati mogli da polažu i više ispita, i time sebi omoguće konkurisanje na više fakulteta koji zahtevaju položene različite prijemne ispite.
- Ispiti su organizovani u skladu s vrlo strogim pravilima, tako da je bilo kakvo prepisivanje ili dogovaranje bilo nemoguće. Ispiti su polagani u vidu rešavanja testova, sa ponuđenim odgovorima. Dogovaranje kandidata bilo je onemogućeno formiranjem različitih grupa testova, pri čemu su sve sadržale ista pitanja, ali je njihov redosled bio različit.
- Odgovori kandidata su šifrirani i, tako šifrirani, kompjuterski pregledani. Tek po pregledu zadatka, rezultati su, na osnovu šifara, pridruživani odgovarajućim kandidatima, što je obezbeđivalo objektivnost i nepristrasnost.
- Objavljivan je jedinstven spisak svih kandidata, po abecednom redu, sa poenima osvojenim u prethodnom školovanju i na ispitima koje su polagali, i ostavljena je mogućnost prigovora u određenom roku. Time je bila omogućena korekcija eventualnih grešaka, koje su, kao što je praksa pokazala, bile minimalne, i pri tom bio izbegnut prigovor na rang-listu.
- Objavljivana je jedinstvena rang-lista svih prijavljenih kandidata. Prednost u izboru fakulteta na koji će se upisati imali su oni kandidati koji su bili uspešniji na jedinstvenoj rang-listi.

- Upisi na sve fakultete organizovani su u prostorijama Elektrotehničkog fakulteta, prema unapred objavljenom rasporedu. Prvo se upisivalo na fakultete za koje su kandidati pokazali veće interesovanje, a u narednim danima i na manje atraktivne fakultete. Više puta su u toku tih dana ažurirani podaci o preostalim slobodnim mestima na fakultetima i oni su, putem ekrana u holu fakulteta, prezentovani zainteresovanima.
- Za one koji su položili prijemni ispit i čije želje nisu mogle biti ispunjene na osnovu rezultata koje su pokazali na kraju je organizovana prozivka u amfiteatru Elektrotehničkog fakulteta (da bi se eliminisali kandidati koji su odustali od upisa) za popunjavanje preostalih slobodnih mesta na fakultetima. Prozivka je vršena prema rang-listi, tako da su bolji kandidati imali veće mogućnosti pri izboru alternative za svoje želje koje prethodno nisu mogli ostvariti.

Ovakav način organizovanja upisa na fakultete pokazao je niz prednosti:

- Na prvo mesto je stavljeno znanje i kvalitet kandidata. Time se učenicima, budućim studentima, šalje poruka da će samo rezultatima svoga rada moći da se školuju za željenu profesiju.
- Bolji kandidati su favorizovani jer imaju veće mogućnosti izbora. Izbegnuta je sada česta pojava da bolji kandidat, zbog loše procene, ostane neupisan ili da se upiše na neželjeni fakultet a mesta zauzmu lošiji kandidati.
- Svi fakulteti su dobili najbolje moguće studente.
- Procedura upisa je potpuno transparentna (kandidatima i ostalim zainteresovanim omogućen je potpun uvid u proceduru upisa).
- Svi kandidati su polagali ispite pod istim uslovima, čime su onemogućene različite zloupotrebe. Čak ni onaj koji zna rešenja zadataka ne može interveni-

sati na listu sa rešenjima svog „favorita“ jer ne zna koji redosled zadataka je ovaj imao.

2.1.2 Objedinjeni upis u srednje škole na nivou Srbije

Iskustva koja su stečena tokom realizacije objedinjenog prijemnog ispita za tehničke i prirodno-matematičke fakultete poslužila su kao osnova za dizajniranje objedinjenog kvalifikacionog ispita za upis u srednje škole na teritoriji cele Srbije, koji se realizuje od 2002. godine. Svake godine oko 90 000 učenika uključeno je u proces upisa u srednje škole, dok se oko 70 000 njih testira u 1300 osnovnih škola.

Učenici polažu zajedničke testove iz maternjeg jezika i matematike u svojim osnovnim školama. Ocenjivanje se vrši na nivou opštinskih komisija pri čemu po tri ocenjivača ocenjuju svaki rad¹. Radovi nisu šifrirani, već se na svakom radu nalazi ime i prezime učenika i osnovna škola u kojoj je završio osmi razred, što ne isključuje pristrasnost u ocenjivanju.

Ključni element objedinjenog kvalifikacionog ispita je informacioni sistem. Organizacija ovog ispita pokazuje da je, korišćenjem ICT-a, moguće uspešno decentralizovati posao oko prijave kandidata i polaganja ispita, tako da se pozitivan primer može primeniti i na sve univerzitete u Srbiji.

Elementi informacionog sistema potrebnog za realizaciju objedinjenog upisa su:

1. Podaci o učenicima osmih razreda svih osnovnih škola sa teritorije Republike Srbije
 - lični podaci učenika,
 - ocene u šestom, sedmom i osmom razredu,

1 Iako procedura previđa da tri ocenjivača, nezavisno jedan od drugoga, ocene isti rad, postoje tvrdnje da se u praksi dešava da tri ocenjivača podele testove i da svako pregleda trećinu radova, dok se druga dva ocenjivača samo potpišu na test (čime „potvrđuju“ da su međusobno nezavisno svi ocenili test).

- podaci o nagradama i priznanjima osvojenim u završnim razredima osnovne škole,
 - rezultati testova na kvalifikacionom ispitu.
2. Osnovni podaci o svim osnovnim školama u Srbiji.
 3. Osnovni podaci o svim srednjim školama u Srbiji.
 4. Spisak svih obrazovnih profila u srednjim školama na teritoriji Republike Srbije.
 5. Evidencija o iskazanim željama učenika za upis u srednje škole (do 15 želja po učeniku).
 6. Rangiranje učenika i njihov upis u srednje škole na osnovu ostvarenih bodova i želja.
 7. Presentacija svih podataka relevantnih za upis na veb-strani Ministarstva prosvete i sporta.

Slaba tačka u celoj organizaciji prijemnog ispita za srednje škole je organizacija samog testiranja jer ne postoje efikasne procedure koje bi onemogućile prepisivanje i pomaganje učenicima u izradi zadataka, od strane dežurnih nastavnika. Dakle, postoji mogućnost da u nekim slučajevima bodovi osvojeni na prijemnom ispitu nisu isključivo odraz znanja.

Nakon završetka razmatranja žalbi objavljuje se konačna rang-lista učenika na osnovu ukupnog broja bodova (bodovi osvojeni na osnovu školskih ocena i bodovi osvojeni na testu iz matematike i maternjeg jezika). Tek kada saznaju svoj ukupan broj bodova sa kojima konkurišu za upis u srednje škole, učenici formulišu svoju listu želja (dvadeset škola i obrazovnih profila koje bi želeli da upišu). Pri tom, prilikom donošenja odluke o preferiranim školama i obrazovnim profilima roditelji i učenici se mogu osloniti na informaciju o broju poena koji je prethodnih godina bio neophodan da bi se upisalo u određenu školu i obrazovni profil.

U opisanom algoritmu, poslovi navedeni pod brojevima 1-5, kao i organizacija kvalifikacionih ispita, realizovani su na lokalnom nivou, na osnovu procedura koje su definisane i usvojene na republičkom nivou. Svi podaci koji se prikupe

na lokalnom nivou unose se u bazu koja se na republičkom nivou integriše u jedinstvenu bazu podataka. Ova baza se objavljuje na Internetu, tako da svaki roditelj i dete mogu da svoje podatke provere preko Interneta. Sve primedbe na relevantne podatke (uspeh u prethodnom školovanju, nagrade i rezultati kvalifikacionih ispita) proverene su i izvršene su potrebne ispravke.

2.2 Relevantna strana iskustva

U Velikoj Britaniji srednjoškolci (*upper secondary*, 14–16 godina) polažu za tzv. GCSE (*General Certificate of Secondary Education*) iz oblasti koje izaberu tj. koje određeni univerziteti traže. GCSE postoji za preko 40 akademskih oblasti, a odnedavno i za 8 “primenjenih” oblasti, tj. široko definisanih područja rada. I jedne i druge mogu da vode daljem studiranju.

Univerziteti mogu da postave zahteve za polaganje određene kombinacije predmeta ili za određeni nivo postignuća na ispitima za GCSE. Većina univerziteta traži određeni nivo (“*A-level*”, skraćeno od “*Advanced level*”, u Engleskoj, Velsu i Sjevernoj Irskoj, a u Škotskoj “*H-level*” skraćeno od “*Higher level*”) postignut na ispitu za GCSE iz dve trećine određenih predmeta, uključujući engleski i matematiku. Drugi zahtevi vezani za upis odnose se na školski uspeh (izveštaj iz škole – tzv. *school report*) i razgovor. Postoje i posebni prijemni ispiti za neke oblasti, npr. medicinu i pravo, i za posebne koledže na nekim univerzitetima, kao što su Oxford i Cambridge.

U Velikoj Britaniji postoji centralna ustanova (UCAS – *Universities and Colleges Admission Service*) preko koje se studenti prijavljuju na univerzitete tako što navode do 6 prvih izbora programa u nekoj oblasti. Univerziteti dobijaju samo informacije relevantne za prijavu na svoj program, ali ne i informacije o drugim izborima studenta.

U Francuskoj postoji matura na kraju srednje škole (*Baccalauréat*, ili skraćeno ‘*le bac*’). Učenici moraju da

ostvare 10 od 20 bodova da bi mogli da budu upisani na univerzitet, ali to ne važi za elitne ustanove, tzv. Velike škole (*Grandes Ecoles*), koje imaju svoje pripremne programe i procedure selekcije.

Univerziteti, dakle, nemaju prijemne ispite za upis na prvu godinu studija, ali se na osnovu uspeha u prvoj godini studija pravi selekcija studenata koji će nastaviti studiranje. Postoje i posebne procedure za tehničke fakultete (IUT: *Institut Universitaire et Technique*) i medicinske fakultete, za koje postoji propisan broj studenata koji treba da diplomiraju na godišnjem nivou.

Postoje zajednički sistemi upisa za neke grupe univerziteta. Na primer, za jedan veliki deo Pariza (*Îles de France*) sistem RAVEL pokriva upis na tri univerziteta (*Paris—Créteil—Versailles*). Postoje i drugi takvi zajednički sistemi upisa kao što su RACINE, OCAP i itd.

3. Ključna pitanja pri koncipiranju prijemnih ispita

U daljem tekstu biće razmotrene ključne odluke koje treba da se osmisle i donesu u procesu osmišljavanja, pripremanja i realizaciji prijemnih ispita.

Polazeći od ovih ključnih pitanja, formulisan je model prijemnog ispita koji će biti prikazan u narednom, četvrtom delu ovog dokumenta.

3.1 Opšti principi

Prilikom dizajniranja bilo koje vrste ispita na osnovu kojih se donose neke važne odluke o pojedincima neophodno je da se poštuju određeni principi:

- *Pravednost*: Svi aspekti ispita treba da budu standardizovani i treba da se obezbede mehanizmi/procedure kontrole tako da se osigura jednak tretman svih kandidata i isključi diskriminacija bilo kog pojedinca ili grupe po bilo kojoj osnovi.
- *Svrishodnost*: Ispit bi trebalo da odgovara osnovnoj svrsi za koju je namenjen. Nema idealnog ispita koji bi bio najbolje rešenje za svaku situaciju i svaki kontekst. Dobar ispit je onaj koji omogućava da se u datom kontekstu ostvari određeni cilj na najefikasniji i najkvalitetniji način. Tri su osnovne svrhe ispita u obrazovanju: (a) sertifikacija – ispit služi za izdavanje diplome ili sertifikata kojim se potvrđuje da je kandidat sa uspehom završio neki vid obrazovanja ili obuke, (b) selekcija – ispit služi da se izaberu kandidati kojima će se omogućiti pohađanje nekog vida obrazovanja ili obuke (posebno u slučajevima gde ima više kandidata nego raspoloživih kapaciteta) i (c) razvrstavanje – ispit služi da

se kandidati rasporede u određene vidove obrazovanja (u situacijama kada se očekuje da svi ili skoro svi kandidati budu upisani i kada postoji više opcija, ali se postavlja pitanje koji kandidat će biti upisan u koju opciju).

- *Pouzdanost*: Ispit treba da obezbedi rezultate koji su dovoljno pouzdani i validni da obezbede donošenje potrebnih odluka. Posebno je važno da testovi koji se koriste omogućće visoku pouzdanost na onom delu skale gde se očekuje najveća koncentracija kandidata i gde male razlike u broju poena mogu biti presudne za upis kandidata.
- *Transparentnost*: Svi zainteresovani učesnici u ispitnom procesu, a naročito kandidati, roditelji i profesori treba da imaju slobodan pristup svim relevantnim informacijama o ispitu. Jedine informacije koje ne bi trebalo da budu javno dostupne jesu one koje se tiču sigurnosti ispitnih pitanja.
- *Efikasnost*: Ispitni proces, njegova realizacija i obrada informacija treba da budu takvi da se efikasno koriste raspoloživi resursi (ljudski, tehnički i finansijski).

3.2 Osiguranje kvaliteta

Ovi principi predstavljaju istovremeno i kriterijume/standarde kvalitetnog ispita prema kojima se ocenjuje kvalitet nekog ispita (svih ispitnih aktivnosti i odluka ispitnih organa) u okviru sistema za osiguranje kvaliteta ispita.

Sistem za osiguranje kvaliteta ispita podrazumeva da su prethodno standardizovane i dokumentovane sve ključne faze u ispitnom procesu (razvoj i izrada zadataka i testova, realizacija samog ispita, unos i obrada podataka, publikovanje rezultata i ostalih relevantnih informacija, donošenje odluke o upisu).

3.3 Nadležnost i odgovornost

Neki, ali ne i svi zadaci koje treba obaviti kada se priprema i realizuje neki ispit bi bili:

- Razvoj programa ispita iz različitih predmeta ili ispitivanih domena.
- Razvoj testova i ključeva za ocenjivanje.
- Razvoj kompjuterskog sistema za registraciju učenika, obradu rezultata i izveštavanje o ostvarenim rezultatima.
- Razvoj sistema koji treba da obezbedi sigurno štampanje i distribuciju ispitnog materijala.
- Osiguranje sistema kontrole u ispitnim centrima.
- Osiguranje sistema bezbednosnosti za odgovarajuće pred- i post-ispitne aktivnosti.
- Objavljivanje rezultata i procedura upisa, tj. upotreba rezultata za pravednu selekciju i raspoređivanje učenika na fakultete.

Očigledno je da je ovo kompleksan i osetljiv proces u kojem bi bilo kakve greške imale ozbiljne posledice. Da bi se ovakve situacije izbegle, neophodno je da se precizno odredi ko je nadležan i odgovoran za svaku od ovih ključnih aktivnosti.

Kada su u pitanju nadležnosti, neophodno je da se definiše i organizaciona struktura (koja tela i organizacije učestvuju u pripremama i realizaciji ispita, ko je odgovoran za koji deo aktivnosti, kako se kontroliše da li je određena aktivnost sprovedena na kvalitetan način itd.).

Jedna mogućnost je da se univerziteti, odnosno fakulteti, koji bi bili obuhvaćeni zajedničkim prijemnim ispitom, dogovore o osnivanju zajedničke organizacije (sa minimalnim brojem stalno zaposlenih i velikim brojem stalnih spoljnih saradnika) koja bi bila odgovorna za operativno sprovođenje svih ispitnih aktivnosti. Ovo telo može biti osnovano kao posebna organizacija u čijem upravnom od-

boru bi bili predstavnici svih univerziteta/fakulteta koji učestvuju u zajedničkom prijemnom ispitu ili kao deo nekog od univerziteta/fakulteta. Dobra strana ove opcije je da postojanje specijalizovanog tela za sprovođenje ispita obezbeđuje veću profesionalnost i kvalitet sprovođenja ispitnih aktivnosti. Pored toga, opravdano je da se investira u obuku zaposlenih u ovom telu s obzirom da će oni i u narednim godinama obavljati ispitne aktivnosti. Činjenica da su zaposleni adekvatno obučeni za poslove koje treba da obavljaju svakako doprinosi višem kvalitetu u realizaciji ispitnih aktivnosti. Negativna strana osnivanja posebnog tela bi mogla biti činjenica da to znači stalno zapošljavanje nekoliko osoba. Iz tog razloga, potrebno je napraviti finansijsku analizu kako bi se utvrdilo da li bi na taj način ukupni troškovi sprovođenja prijemnog ispita bili veći (ukoliko je ukupan trošak veći, da li se on može kompenzovati višim kvalitetom koji se dobija ovom opcijom). Jedan od važnih elemenata koje treba razmotriti u okviru ove analize jeste da li pripreme za prijemni ispit traju tokom cele godine ili se sve pripremne aktivnosti mogu sprovesti u periodu od nekoliko meseci pre samog prijemnog ispita (u ovom drugom slučaju bilo bi manje opravdano da se osniva posebno telo za sprovođenje prijemnih ispita).

Druga mogućnost je da univerziteti, odnosno fakulteti podele poslove i aktivnosti koje treba obaviti i da se za realizaciju tih poslova angažuju postojeći stalno zaposleni. U tom slučaju bi bilo dobro da se, posle izvesnog vremena, ustale osobe koje sprovode pojedine aktivnosti kako bi se obezbedio bolji kvalitet. Ukoliko bi svake godine neko drugi bio angažovan za realizaciju poslova, otvorilo se bi pitanje motivacije i kompetentnosti angažovanih osoba za sprovođenje datih aktivnosti, što bi moglo da ugrozi kvalitet prijemnog ispita u značajnoj meri.

Treća mogućnost je nešto komplikovanija, ali ima prednosti, posebno gledano iz dugoročnije perspektive. Naime, imajući u vidu da će se od 2010. godine sprovesti završni maturski ispit na kraju srednje škole, bilo bi dobro

ako bi se univerziteti/fakulteti i Ministarstvo prosvete dogovorili o budućem objedinjavanju prijemnog ispita za univerzitate/fakultete i završnih maturalnih ispita. Deo tog dogovora mogao bi da bude i dogovor o organizaciji koja bi radila na sprovođenju ispita koji bi u isto vreme bio i maturalni ispit i prijemni ispit.

3.4 Svrha predloženog prijemnog ispita za upis na univerzitate u Srbiji

Dva navedena principa dobrog ispita, svrsishodnost i pouzdanost, u direktnoj su vezi sa svrhom prijemnog ispita. Jednostavno rečeno, ispit koji treba da odgovara određenoj svrsi može se osmisliti jedino ako se tačno zna koja je to svrha. Drugim rečima, ispiti koji služe različitim svrhama nužno imaju različite karakteristike.

Prijemni ispiti za fakultete imaju primarnu svrhu da obezbede pravednu i valjanu selekciju kandidata za pojedine fakultete u Srbiji. Pri tom, treba imati u vidu da će, u perspektivi, Ministarstvo prosvete i sporta uvesti eksterne maturalne ispite na kraju srednjeg obrazovanja (koji bi bili značajno drugačiji po formi, sadržaju i funkciji u odnosu na postojeće maturalne ispite). Prema postojećim zakonskim rešenjima, učenici koji budu završavali četvorogodišnje programe srednjoškolskog obrazovanja 2010. godine polaće eksterni maturalni ispit. Ovaj eksterni maturalni ispit bi imao dvostruku funkciju. S jedne strane, na osnovu postignutih rezultata, na njemu bi učenici dobijali diplome o završetku srednje škole. S druge strane, na osnovu rezultata ostvarenih na eksternom maturalnom ispitu, učenici bi bili upisivani na univerzitate.

U ovom trenutku nisu poznati detalji maturalnog ispita kao što su sadržaj i način polaganja maturalnog ispita. Ipak, prilikom dizajniranja zajedničkih prijemnih ispita treba ponuditi takva rešenja koja ne onemogućavaju povezivanje sa budućim maturalnim ispitima. Na primer, kandidati bi mogli

da polažu testove koji se baziraju na srednjoškolskim predmetima koji će, svakako, biti i deo maturalnog ispita. Na taj način bi se olakšalo buduće povezivanje sa maturalnim ispitima i obezbedila bi se povezanost prijemnog ispita sa srednjoškolskim obrazovanjem.

3.5 Kakvu ulogu imaju ocene učenika iz srednjeg obrazovanja u procesu selekcije kandidata?

Jedno od važnih pitanja u vezi s kojim treba doneti odluku jeste i pitanje koliki značaj će imati uspeh učenika u srednjoj školi prilikom upisa na univerzitet/fakultete.

Ima nekoliko razloga zašto bi prilikom selekcije kandidata za upis na univerzitet/fakultete trebalo uzeti u obzir školske ocene. Prvo, školske ocene odražavaju uspeh učenika u dužem vremenskom periodu, za razliku od uspeha na prijemnom ispitu koji predstavlja uspeh kandidata u datom trenutku i pod datim okolnostima. Drugo, školske ocene odražavaju stepen u kojem je učenik ovladao odgovarajućim programom srednjeg obrazovanja. Treće, školske ocene iz srednjeg obrazovanja bi trebalo uzeti u obzir i zato što univerzitet predstavlja nastavak školovanja nakon srednje škole – uključivanje školskih ocena bi odražavalo i tu činjenicu.

Ipak, postoje i važni razlozi da se školske ocene ne uzmu u obzir. Naime, školske ocene su date od strane nastavnika u srednjim školama, pri čemu ne postoje jasni standardi i kriterijumi za ocenjivanje koji bi obavezivali nastavnike prilikom davanja ocena. Usled toga, ocene su specifične za pojedine škole, ili, još preciznije, za pojedinačne nastavnike, i odražavaju lokalne kriterijume koji često nisu eksplicitni, niti precizno definisani. To znači da se ocene iz različitih škola ne mogu međusobno upoređivati jer ne odražavaju iste kriterijume i standarde. Pored toga, što je još važnije kada je reč o eventualnom uzimanju škol-

skih ocena u obzir prilikom selekcije kandidata za univerzitet/fakultete, uzimanje školskih ocena može dovesti do toga da budu defavorizovani oni učenici koji su završili srednje škole u kojima su postojali stroži kriterijumi ocenjivanja. U takvim školama, čak i učenici koji su u najvećoj meri ovladali nastavnim programom mogu imati relativno niske ocene jer u njihovim školama postoje učenici koji znaju više od njih. Na taj način, jedan broj učenika koji dolaze iz škola sa strožim kriterijumima ima niži broj bodova na osnovu školskih ocena, čime bi se značajno umanjile njihove šanse da se upišu na željene fakultete (iako bi, pod uslovima da postoji objektivno i pouzdano ispitivanje, oni mogli biti među najuspešnijim učenicima u Srbiji).

Pomenuti problemi sa školskim ocenama mogu biti prevaziđeni budućim eksternim maturskim ispitom. Naime, ukoliko bi maturski ispiti bili osmišljeni tako da svi učenici polažu jedinstvene testove znanja na kraju srednje škole, to bi značilo da su postignuća učenika iz cele Srbije uporediva. Ipak, dok se ne donesu odluke o budućim maturskim ispitima, ovo pitanje i dalje ostaje otvoreno.

Drugi problem sa uključivanjem ocena iz srednje škole jeste u tome što se na taj način prijem na fakultete omogućava isključivo kandidatima koji su prethodno pohađali srednju školu, a uskraćuje se mogućnost prijema kandidatima koji su na drugi način stekli određena interesovanja i kompetencije, na primer, kroz radno iskustvo ili vaninstitucionalno i neformalno učenje. Ovaj problem bi se u budućnosti mogao prevazići uvođenjem nacionalnog okvira kvalifikacija, izmenama u srednjoškolskim programima i završnim ispitima, tj. njihovoj zasnovanosti na kompetencijama.

U svakom slučaju, imajući u vidu da postoje važni razlozi zašto bi školske ocene trebalo uzeti u obzir prilikom selekcije kandidata za upis na univerzitet/fakultete, može se zaključiti da školske ocene treba uključiti, a način na koji će one biti uključene i uticaj koji će imati prilikom selekcije kandidata zavisice od različitih faktora, koji trenutno nisu poznati.

3.6 Obezbeđivanje podrške za nove ispite

Uvođenje novih ispita, kao i uvođenje značajnih novina u postojeće prijemne ispite, može se suočiti sa različitim nerazumevanjima i otporima od strane učenika, roditelja, nastavnika itd. Jedan od čestih razloga koji dovode do otpora leži u činjenici da nije postojala pravovremena informisanost zainteresovanih strana i u odsustvu dobre pripreme nekih kritičnih faza u obrazovnom procesu.

Da bi se minimalizovale razmere otpora, potrebno je da se od samog početka radi na:

- Pravovremenom i adekvatnom informisanju svih učesnika
- Pripremi aktera za novi prijemni ispit.

3.6.1 *Pravovremeno i adekvatno informisanje svih učesnika*

Veoma je važno da svi akteri i zainteresovane grupe (učenici, roditelji, nastavnici, škole itd.) budu na vreme i u potpunosti obavešteni o predstojećim promenama (šta se menja, zašto se menja i šta su prednosti za pojedine učesnike). Ukoliko neki od učesnika nisu dovoljno informisani, utoliko se stvaraju uslovi za razvijanje otpora, koji je najčešće zasnovan na strahu od nedovoljno poznatih promena (čak i kada te promene mogu biti u interesu različitih aktera). Iz tog razloga potrebno je planirati kampanju koja će imati za cilj adekvatno informisanje zainteresovanih aktera o predstojećim promenama i, takođe, planirati određena sredstva za ovu kampanju.

Jedan od načina da se realizuje ova kampanja jeste da se informacija distribuira direktno svim srednjim školama, fakultetima i univerzitetima preko Ministarstva prosvete. Dobra strana ove opcije jeste u tome da ona ne zahteva značajna finansijska sredstva.

Ipak, ako bi se informisanje svelo samo na ovaj model, postojala bi realna opasnost da poslata informacija možda

neće stići do svakog učenika i nastavnika. Pored toga, informacija koja bi stigla do učenikâ samo preko škole i nastavnikâ može biti nedovoljno interesantna učenicima i moglo bi se desiti da učenici ne obrate dovoljno pažnje na nju. Iz tih razloga bilo bi dobro da se ovaj način informisanja kombinuje sa drugim, modernijim načinima (PR kampanje). Dobra strana ovakvih kampanja je u tome što one, pored informisanja, utiču da se stvori pozitivna atmosfera u vezi sa najavljenim promenama, čime se stvaraju uslovi da ove promene budu prihvaćene. Međutim, treba imati u vidu da ovakve kampanje zahtevaju određena finansijska sredstva. S obzirom da su finansijska sredstva uvek ograničena i da se uvek nameće potreba za štednjom, postoji iskušenje da se uštedi na PR kampanji da bi se sredstva investirala u razvijanje više suštinskih komponenti prijemnog ispita (npr. razvijanje testova). Na taj način se može dobiti na kvalitetu samog prijemnog ispita, ali se rizikuje da učenici, roditelji i nastavnici ne prepoznaju svoj interes u predloženim promenama i da razviju otpor prema novim prijemnim ispitima, što može ugroziti celu implementaciju. Stoga je najoptimalnije rešenje da se, svakako, izvesna sredstva namene za PR kampanju (u skladu sa mogućnostima) i da se sadržaj i forma PR kampanje oblikuju spram raspoloživih sredstava.

Kada je reč o PR kampanji, značajan doprinos može imati saradnja sa studentskim organizacijama i organizacijama učenika srednjih škola. Obezbeđivanje njihovog učešća u PR kampanji može, u velikoj meri, doprineti uverljivosti i uticaju poruka. Međutim, treba imati u vidu da se predstavnici studenata i učenika ne mogu uključiti u PR kampanju ukoliko pre toga nisu bili uključeni u ceo proces razmatranja opcija i donošenja odluka u vezi s novim modelom prijemnog ispita.

3.6.2 Priprema aktera za novi prijemni ispit

Drugi važan aspekt uvođenja novog modela prijemnog ispita odnosi se na pripremu svih aktera za novi prijemni

ispit. Osnovni cilj pripreme je da svi akteri, a posebno učenicima, roditeljima, i nastavnicima koji rade u srednjim školama, steknu uvid u proceduru i tehničke aspekte prijemnog ispita (prijavljivanje, testovi koji se polažu, oblasti koje se testiraju, tip pitanja koja se mogu uključiti u testove, način ocenjivanja, način izračunavanja ukupnog broja poena itd.).

U tu svrhu, neophodno je da postoji bar priručnik za učenike sa detaljnim uputstvima i objašnjenjima. Od posebne važnosti je da u ovom priručniku budu opisane oblasti (domeni) koje će biti obuhvaćene testovima, primeri pojedinačnih pitanja i načina na koji se ona ocenjuju, kao i primeri testova. Ovaj priručnik može biti povezan i sa Internet sajtom na kojem bi učenici mogli da isprobaju probne testove. Na taj način bi učenici dobili priliku da se upoznaju sa svim relevantnim aspektima budućeg prijemnog ispita. Pri tom, priručnik za učenike treba da sadrži pomenute primere i uputstva za sve predmete koji bi bili uključeni u prijemni test. U slučaju da različiti učenici mogu da polažu različite testove na prijemnom ispitu, onda bi bilo adekvatnije da za svaki predmet koji učenik može da polaže na prijemnom ispitu postoji poseban priručnik.

S obzirom da će od 2010. godine učenici polagati eksterni maturalni ispit na kraju srednje škole, bilo bi neophodno da se ostvari koordinacija između univerziteta/fakulteta i Ministarstva prosvete u pogledu razvijanja priručnika za učenike. Naime, Ministarstvo prosvete će, svakako, raditi na razvoju odgovarajućih priručnika za maturalne ispite pa bi, u najmanju ruku, bilo neophodno da priručnici za maturalni ispit i priručnici za prijemni ispit budu saglasni jedni s drugima. U slučaju da se, u međuvremenu, ostvari saradnja sa Ministarstvom prosvete u povezivanju maturalnih ispita i prijemnih ispita, onda bi se mogla razmotriti i mogućnost jedinstvenih priručnika za maturalni i prijemni ispit.

Pored priručnika za učenike, bilo bi dobro da se sačini i preporuči priručnik za nastavnike sa detaljnim objašnje-

njima o oblastima iz nastavnog programa koje se mogu pojaviti na testiranju, o vrstama pitanja, načinu ocenjivanja i instrukcijama kako bi nastavnici mogli da pripreme učenike za polaganje ovih testova.

3.7 Pravni okvir prijemnog ispita

Kada se odrede svi bitni elementi zajedničkog prijemnog ispita, uključujući i organizacionu strukturu i raspodelu nadležnosti i odgovornosti u realizaciji prijemnog ispita, neophodno je da se oni regulišu pravnim dokumentima.

Postojećim Zakonom o visokom obrazovanju određeno je da univerziteti imaju ključnu nadležnost u pogledu prijemnih ispita. S obzirom da predstoje značajne promene u pogledu prijemnih ispita i, posebno, odnosa između maturalnih ispita i prijemnih ispita, ne postoje uslovi da se bilo šta drugo reguliše zakonskim dokumentima. Ipak, čim budu poznati ključni aspekti prijemnih ispita i njihovog odnosa sa maturalnim ispitima bilo bi dobro da se neki bitni aspekti prijemnih ispita ipak regulišu zakonom. Pri tom, zakonom treba da budu regulisani samo najvažniji elementi prijemnih ispita i to, pre svega, oni koji se odnose na prava i obaveze univerziteta i kandidata, nadležnosti, kao i zaštitne odredbe kojima se štite prava kandidata tokom procedure prijemnih ispita. Ostale aspekte treba regulisati pomoću fleksibilnijih pravnih dokumenata, kao što su pravilnici i uputstva, pri čemu bi postojala zakonska obaveza da institucije koje imaju određene nadležnosti do određenog roka razviju odgovarajuće pravilnike i uputstva.

Imajući u vidu postojeće probleme u realizaciji kvalifikacionog ispita za upis u srednje škole (česte pritužbe da su dežurni nastavnici pomagali učenicima, da su kriterijumi ocenjivanja neujednačeni itd.), posebno je važno da se regulišu obaveze svih učesnika u procesu testiranja, mehanizmi kontrole i posledice nepridržavanja obaveza.

3.8 Prava i odgovornosti kandidata i drugih učesnika

Svi ispitni sistemi koji imaju značajne posledice po kandidate i njihovu budućnost (tzv. *high-stake exam*) trebalo bi da jasno definišu prava i odgovornosti svih učesnika, uključujući i institucije u kojima se održavaju ispiti, angažovanih pojedinaca, kao i samih kandidata. Sankcije i posledice bi takođe trebalo odrediti za one koji se ne pridržavaju pravila, kao i za one koji zloupotrebama narušavaju integritet i bezbednost ispita. Na primer, tipične posledice po kandidata bi mogle uključiti poništavanje rezultata i isključivanje iz daljeg toka ispita. Slično tome, neophodno je da postoje jasne i primerene posledice i za zloupotrebe od strane ocenjivača i dežurnih.

Da bi sistem bio pravedan i viđen kao pravedan, važno je da se prava kandidata takođe definišu i zaštite odgovarajućim procedurama. Te procedure mogu uključiti pravo na polaganje ispita, pravo na pregledanje (kontrolu) sopstvenog ispita i pravo na ulaganje žalbe s ciljem osporavanja ispravnosti dobijenog rezultata.

Na kraju, koje god rešenje da se usvoji, treba imati u vidu činjenicu da neka prava kandidata mogu biti zaštićena i određenim zakonima, a, u sve većoj meri, i međunarodnom regulativom. Zato je važno da se procedure ulaganja i rešavanja žalbi regulišu na način koji neće biti u suprotnosti ili u neskladu sa ostalim zakonima.

3.9 Definisavanje sadržaja i strukture ispitnih testova

Odluke koje se tiču broja i prirode testova koji će biti uključeni u ispit imaju veoma značajne implikacije na kvalitet nastave i učenja u okviru srednjeg obrazovanja. Naime, sadržajima (predmeti, teme, znanja i veštine) koji su uključeni u ispitni program i testove biće posvećeno daleko

više pažnje tokom srednjoškolskog obrazovanja (a posebno tokom poslednje godine srednjeg obrazovanja), dok bi ostali sadržaji mogli biti tretirani kao manje važni. Poznati su različiti slučajevi gde se čitave oblasti nastavnih programa za srednje škole uopšte nisu obrađivale pošto se pitanja iz te oblasti nisu javljala na prijemnim ispitima. Iz tog razloga, u ispitne programe treba uključiti ključna znanja i veštine iz srednjoškolskih programa.

S druge strane, odluka o predmetima i testovima koji će biti deo ispitnog programa utiče, na direktan način, na resurse koje je neophodno angažovati za razvoj i realizaciju ispita i, što je još važnije, na kontinuirano održavanje takvog ispitnog sistema – što je više predmeta i testova uključeno u ispitni program, ispitni sistem će zahtevati više resursa (uključujući i finansijska sredstva).

Prilikom donošenja odluke o broju i prirodi testova koji će biti uključeni u ispitni program potrebno je uspostaviti optimalni balans između broja testova i potrebnih resursa. Naime, uključivanje većeg broja testova omogućuje pouzdanije merenje postignuća učenika i, samim tim, validniju i pravedniju selekciju kandidata, ali će više testova zahtevati i više resursa.

Iz primera drugih zemalja može se zaključiti da se maternji jezik i matematika smatraju ključnim predmetima i da su najčešće uključeni u ispitne programe, dok dodatni delovi ovih programa obično podrazumevaju predmete koji se odnose na prirodne i društvene nauke. Dakle, jedno od ključnih pitanja na koje treba odgovoriti prilikom dizajniranja ispita je: Koje su minimalne i optimalne kombinacije predmeta za Srbiju?

Nastavni programi obično pokrivaju širok spektar sadržaja, znanja i veština. U idealnoj situaciji, ispit bi pokrivao sve sadržaje, znanja i veštine koje se nalaze u nastavnom programu, uz upotrebu većeg broja različitih tehnika ispitivanja obrazovnih postignuća učenika. Ovo bi, s druge strane, produžilo trajanje ispita i u velikoj meri povisilo finan-

sijske troškove. Zato je neophodno da se donese odluka o ukupnom trajanju testiranja iz jednog predmeta.

Pored toga, treba doneti odluku da li je potreban i „dodatni“ rok za, na primer, učenike koji iz opravdanih razloga ne mogu da prisustvuju ispitu u predviđenom terminu. Ovo je posebno osetljivo pitanje u slučaju kada su svi testovi, koji se nalaze u ispitnom programu, obavezni za sve kandidate. U tom slučaju, kandidat koji iz bilo kog razloga nije u mogućnosti da polaže neki od testova praktično gubi mogućnost da konkuriše za upis na univerzitet. U slučaju kada ispitni program sadrži i obavezne i izborne testove ovaj problem je nešto manji jer izostanak sa testa koji spada u izborne ne bi onemogućio kandidata da konkuriše. U svakom slučaju, ukoliko se omogući „dodatni rok“, treba regulisati ko i pod kojim uslovima ima pravo da izađe na „dodatni“ rok i kakva je povezanost između dva termina. Ipak, treba uzeti u obzir da bi održavanje dva roka: povećalo troškove ispitnog sistema, otvorilo složena pitanja u vezi sa jednakošću testova, povećalo kompleksnost administriranja samog ispita i postavilo dodatne zahteve kada je u pitanju bezbednost celog ispitnog sistema.

3.10 Šta je kandidatima unapred poznato?

Postojeći model kvalifikacionog ispita za upis u srednje škole u Srbiji podrazumeva objavljivanje zbirke svih zadataka koji mogu da se pojave na ispitu. Ovakvo rešenje je iznuđeno jer nije bilo moguće osigurati testove tako da niko od kandidata ne dobije ispitni materijal pre samog ispita. Na ovaj način, svi kandidati dobijaju sve informacije pa se može reći da se takvim rešenjem obezbedila ravnopravnost svih kandidata. Pored toga, takvo rešenje je dosta jeftinije u odnosu na rešenja koja se primenjuju u drugim zemljama. Međutim, takav ispit je u potpunoj suprotnosti sa savremenim saznanjima i standardima o tome kako eksternim ispitima ispitivati širok dijapazon znanja i veština i kako eksterni ispiti mogu da doprinesu unapređivanju kva-

liteta nastave i učeničkih postignuća. Objavljivanje zadataka unapred ima naročito negativne posledice kako na *kvalitet nastave* (učenici se tokom poslednjeg razreda uglavnom pripremaju za zadatke objavljene u zbirci, dok se realizacija nastavnog programa zanemaruje), tako i na *kvalitet znanja učenika* (priprema za unapred poznate, konkretne zadatke podstiče učenje napamet). Konačno, korišćenje poznatih zadataka na ispitu čini testiranje viših veština i primene znanja u nepoznatim situacijama otežanim, ako ne i nemogućim.

Iz pomenutih razloga, neophodno je da se testovi na prijemnim ispitima sastoje isključivo od nepoznatih zadataka. Nepoznati zadaci, koji bi činili bazu ispitnih zadataka morali bi, pre nego što dođu u obzir da se nađu na ispitu, da prođu kroz složen proces razvoja u okviru kojeg posebnu pažnju treba posvetiti procedurama za obezbeđivanje kvaliteta zadataka (tj. potrebno je definisati koje karakteristike treba da poseduje dobar zadatak i razviti procedure kojim se proverava da li određeni zadatak zadovoljava postavljene standarde).

Upotreba nepoznatih zadataka je nužno povezana i sa zahtevom da se u potpunosti obezbedi sigurnost ispitnog materijala, tj. da se razvije procedura koja će onemogućiti „provaljivanje“ zadataka ili testova u celini. Jedan od ključnih elemenata u obezbeđivanju takvih uslova je postojanje stručne i autonomne institucije (kao što je, na primer, Zavod za vrednovanje obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije, ili neka druga profesionalna institucija ili organizaciona jedinica koja bi se bavila pripremama i realizacijom prijemnih ispita). Takva institucija bi imala obavezu da obezbedi uslove za izradu baze nepoznatih ispitnih zadataka, za sigurno štampanje i čuvanje ispita i za sigurnu distribuciju ispitnog materijala do mestâ na kojima se polažu testovi. Zemlje u kojima se problem sigurnosti nije shvatio dovoljno ozbiljno bile su suočene sa ozbiljnim problemima prilikom uvođenja nacionalnih ispita sa nepoznatim zadacima (npr. Bugarska, u kojoj je došlo do protesta

učenika i roditelja zbog kojih je odloženo uvođenje nacionalnih ispita).

U demokratskim društvima poseban značaj se pridaje javnosti (transparentnosti). To je slučaj i sa prijemnim ispitima. Celokupna procedura u vezi sa ispitom treba da bude otvorena za javnu proveru i praćenje. Najvažniji element u osiguravanju ove transparentnosti je program ispita. Ovaj dokument definiše pitanja kao što su: koliko će trajati test, koje delove test može da sadrži, koje oblasti/teme i koji sadržaji (znanja i veštine) mogu biti predmet ispitivanja, koje vrste zadataka mogu da se nađu na testu, primeri različitih zadataka, kako treba odgovarati na zadatke, i primeri tačnih i netačnih odgovora, kako se ocenjuju zadaci i sve ostale relevantne informacije (osim samih zadataka koji će biti deo testova koji će biti na ispitu). Program ispita se smatra nekom vrstom „ugovora“ sa učenicima, koji se mora poštovati obostrano. Na taj način se obezbeđuje da svi kandidati imaju priliku da se upoznaju sa svim relevantnim informacijama (od kojih može zavisiti njihov uspeh na testu).

3.11 Pisanje zadataka, konstrukcija testa i osiguranje kvaliteta

Razvijanje kvalitetnih zadataka koji će se koristiti prilikom selekcije kandidata može izgledati kao jednostavan proces koji svaki nastavnik, sa izvesnim iskustvom u nastavi, može uspešno da realizuje. Pisanje zadataka izgleda kao jednostavna aktivnost. Međutim, u praksi to nije tako – svako može da napiše loš zadatak, čija upotreba može da dovede do pogrešnih odluka u procesu selekcije, ali se pisanje dobrih zadataka može naučiti. Drugim rečima, dobri i kvalitetni zadaci, koji omogućavaju fer selekciju kandidata, posebno kada su u pitanju situacije u kojima ima puno kandidata za mali broj raspoloživih mesta, ne mogu biti napravljeni bez prethodne pripreme i obuke. U nekim ra-

zvijenijim državama (npr. Engleska) postoje stručnjaci koji su specijalizovani za pisanje ispitnih zadataka i oni se bave samo tim poslom tokom čitave godine. Iz tog razloga, prilikom razvijanja nekog ispitnog sistema ne bi trebalo zane-mariti proces pisanja zadataka, odnosno treba obezbediti pripremu i obuku za stručnjake koji će biti angažovani na poslovima pisanja ispitnih zadataka.

U tom kontekstu, bilo bi dobro da postoji specijalizovana institucija (ili organizaciona jedinica osnovana od strane zainteresovanih univerziteta) koja bi imala zadatak da obezbedi neophodnu pripremu za stručnjake koji će biti angažovani na poslovima pisanja zadataka, da im pruža podršku tokom procesa pisanja zadataka, da prati kvalitet zadataka i obezbedi da zadaci koji će biti uključeni u ispitne testove omoguće fer i kvalitetnu selekciju kandidata.

3.12 Administracija i logistika (A & L)

Institucija odgovorna za sprovođenje ispita bi trebalo da demonstrira sposobnost da realizuje ispit tako da se obezbedi ostvarenje svrhe samog ispita u okviru zadatih vremenskih okvira i uz efikasno korišćenje raspoloživih resursa. Takođe, odgovorna institucija treba da obezbedi upravljanje tako da se efikasno koriste postojeći resursi i da cena sprovođenja ispita bude što je moguće niža.

Organizacija javnog ispita ima određenih sličnosti sa vojnom operacijom. Strogo planiranje i podela dužnosti, poštovanje vremenskih okvira i, posebno, stroga kontrola celokupnog procesa su od presudnog značaja. Upravo iz ovih razloga, sprovođenje ispita bi trebalo da zadovolji sve standarde i principe kvalitetnog upravljanja.

Ispiti i, u najvećoj meri, nacionalna testiranja su po svojoj prirodi ciklični, tj. ponavljaju se u određenim vremenskim periodima. Ključni elementi administracije u okviru jednog ciklusa predstavljeni su u tabeli koja sledi.

	Administrativni proces
1.	Priprema, objavljivanje i distribucija ispitnog kalendara
2.	Objavljivanje materijala koji nije poverljiv (npr. programi ispita za pojedine predmete)
3.	Registracija ispitnih centara (škola)
4.	Registracija kandidata
5.	Organizacija sastanaka predmetnih komisija
6.	Izrada zadataka i testova
7.	Štampa
8.	Pakovanje i distribucija
9.	Selekcija i obuka tima koji će da dežura na ispitu
10.	Održavanje ispita
11.	Inspekcija ispitnih centara (škola) tokom ispita
12.	Selekcija i obuka tima koji pregleda i ocenjuje ispite
13.	Ocenjivanje testova
14.	Unos ispitnih rezultata
15.	Obrada podataka
16.	Izveštavanje o rezultatima
17.	Žalbe (traženje testova, ponovno ocenjivanje, prepiska)
18.	Štampanje sertifikata
19.	Deponovanje, čuvanje učeničkih testova
20.	Sekundarne analize i dostavljanje povratnih informacija o učeničkim postignućima
21.	Vođenje arhive
22.	Finansijska kontrola (plate, računi, isplata saradnika, isplata dobavljača itd.)

Kada je u pitanju administracija i logistika, bilo bi potrebno da se razmotri i mogućnost primene savremenog koncepta totalnog upravljanja kvalitetom. Prvi korak u tom pravcu bio bi da se na najvišem nivou, tj. od strane najviših organa koji upravljaju ispitom definišu globalni ciljevi koji se žele postići, pri čemu bi ključno mesto imali zadovoljstvo korisnika/klijenata, lanac kontrole pojedinaca i organizacija koje pružaju određene usluge prilikom realizacije ispita i kontinuiranog unapređivanja, formulisanje celovite strategije poboljšanja kvaliteta u okviru transparentnog i kontinuiranog sistema osiguravanja i kontrole kvaliteta. Da bi se krenulo u pravcu primene koncepta totalnog upravljanja kvalitetom, bila bi neophodna pomoć i podrška eksternih stručnjaka.

3.13 Organizacija ocenjivanja i izveštavanja o postignutim rezultatima

Prijemni ispiti su veoma značajni za učenike (tzv. *high-stake* ispiti) jer rezultati imaju ozbiljne posledice po njihovu budućnost. Zbog toga je od presudnog značaja da procedure ocenjivanja budu precizne, pravedne i sigurne kako bi se obezbedilo da ocene budu objektivne, pouzdane i validne. S obzirom na veliku važnost koju ispiti imaju za kandidate, kao i na činjenicu da u nekim slučajevima veoma mala razlika u broju poena može presuditi koji kandidat će se upisati, nije neobično da je ocenjivanje praćeno s velikom pažnjom i tenzijom. Pored toga, treba imati u vidu da kandidati i njihovi roditelji mogu da upute žalbe na ocenjivanje. Iz svih pomenutih razloga, procedure ocenjivanja treba da budu dizajnirane tako da obezbede objektivno, pouzdano i validno ocenjivanje kandidata. Procedure, takođe, treba da budu i dobro dokumentovane da bi u žalbenom postupku mogle da se opravdaju. Konačno, nije dovoljno da se uspostave procedure koje obezbeđuju kvalitetno ocenjivanje, već je potrebno da one budu razumljive

kandidatima i roditeljima, i da oni steknu poverenje u te procedure.

Prilikom dizajniranja procedure ocenjivanja treba imati u vidu sledeće aspekte ocenjivanja:

- Priprema uputstava za ocenjivače – Za svaki ispitni test bilo bi neophodno da se pripremi veoma konkretno uputstvo za ocenjivanje koje bi bilo jedinstveno za sve ocenjivače. Kriterijumi ocenjivanja bi trebalo da obezbede da konačni skor koji dobije učenik odgovara nivou njegovog znanja, ali bi trebalo da obezbedi i takvu distribuciju rezultata koja bi omogućila pouzdanu selekciju učenika. Na primer, svaki test bi mogao da se ocenjuje na skali od 0 do 100, koja omogućava veću diskriminativnost. Međutim, koja god skala da se odabere, potrebno je da se obezbedi da kandidati i njihovi roditelji razumeju i prihvate primenu izabrane skale. U nekim zemljama krajnja ocena kandidata na nekom testu izražava se preko skaliranih podataka, a ne preko broja poena dobijenih rešavanjem određenog broja zadataka. Upotreba skaliranih skorova omogućava upotrebu paralelnih formi testova i poređenje uspeha kandidata koji polažu u različitim rokovima (što je neophodno u slučajevima kada različiti kandidati polažu ispit u različitim rokovima), ali, s druge strane, skaliranje je tehnička operacija koja je teško razumljiva kandidatima i roditeljima, zbog čega može da podstakne sumnje u samo ocenjivanje.
- Organizacija ocenjivanja – Ocenjivanje bi moglo biti organizovano centralno (na primer, poslati sve ispite u Beograd), ili regionalno. Prednost centralnog ocenjivanja je što omogućava visok stepen kontrole primene istih standarda prilikom ocenjivanja, što bi povećalo ujednačenost ocenjivanja. S druge strane, takvo rešenje bi otvorilo probleme u organizaciji prebacivanja testova od škola (ispitnih

centara) do mesta pregledanja i njihovog praćenja tokom transporta. Pored toga, da bi se kandidatima omogućio uvid u svoje ispite, u slučaju centralnog ocenjivanja bilo bi potrebno da se obezbedi da se ocenjeni ispitni radovi vrate u ispitne centre kako bi kandidati imali priliku da steknu uvid u svoje radove. Regionalno ocenjivanje smanjuje ove teškoće, ali povećava teškoće u pridržavanju standarda od strane ocenjivača.

- Osiguranje kvaliteta ocenjivanja – Jedinствена ocenjivačka šema smanjuje ali ne eliminiše razlike među ocenjivačima. Uobičajeno rešenje je organizovanje ocenjivača u timove pod nadzorom „vođe tima“. Uloga vođe ili lidera je da daje savete prilikom donošenja odluka u vezi sa ocenjivanjem i da prati i kontroliše u kojoj meri su standardi ocenjivanja ostvareni. Možda najvažniji element u kontroli standarda jeste obezbeđivanje adekvatne obuke za sve ocenjivače u interpretaciji i primeni ocenjivačkih kriterijuma.

Kada je u pitanju objektivnost ocenjivanja, treba imati u vidu da najveću objektivnost obezbeđuje upotreba pitanja zatvorenog tipa (na koja učenici odgovaraju biranjem jedne ili više od ponuđenih alternativa). U tom slučaju, ocenjivanje može da se automatizuje, što povećava brzinu, obezbeđuje objektivnost i smanjuje ukupne troškove (pošto nije neophodno da se angažuju i obučavaju ocenjivači). Široka rasprostranjenost pitanja zatvorenog tipa na testovima koji se primenjuju na internacionalnom nivou (npr. TOEFL, GRE itd.) doprinosi velikoj popularnosti ovog tipa pitanja kada su u pitanju prijemni ispiti. Međutim, pitanja zatvorenog tipa postavljaju određena ograničenja kada su u pitanju tipovi znanja i veština koje se mogu ispitivati ovim pitanjima. Iako se ponekad može čuti da se pomoću pitanja zatvorenog tipa, u principu, mogu ispitivati sva znanja i veštine, postoji saglasnost da je za neka znanja i veštine (pogotovu one višeg reda) veoma teško napraviti kvalitetna pitanja zatvorenog tipa. Iz tog razloga, u testove se često

uključuju otvorena pitanja sa kratkim odgovorima (npr. kada kandidat treba samo da dopiše neku reč ili kraću frazu). Ova pitanja olakšavaju ispitivanje određenih znanja i veština (u poređenju sa pitanjima zatvorenog tipa), dok, s druge strane, omogućavaju ocenjivanje koje će biti dovoljno objektivno i pouzdano. Konačno, ukoliko se u testove uključe i pitanja otvorenog tipa, na koja kandidati odgovaraju kraćim tekstom, ili pitanja esejskog tipa, neophodno je da se razviju posebne procedure koje će obezbediti da se ovi odgovori ocene na kvalitetan način, tako da se ocena ne može dovesti u pitanje tokom žalbenog postupka. U tom slučaju, neophodno je da postoji precizno uputstvo za ocenjivače, da ocenjivači prođu odgovarajuću pripremu i obuku, da svaki odgovor bude ocenjen od najmanje 2 ili 3 nezavisna ocenjivača i da postoje razrađene procedure usaglašavanja u slučaju da različiti ocenjivači na drugačiji način ocene isti odgovor.

U nekim slučajevima, kandidati, u okviru prijemnog ispita, polažu veći broj testova. U tom slučaju, pored kvalitetnog ocenjivanja svakog pojedinačnog testa, potrebno je odrediti i proceduru za objedinjavanje postignuća sa različitih testova u ukupan skor koji će učenik imati na ispitu i na osnovu kojeg bi se napravila finalna rang-lista kandidata. Ovo se najčešće postiže tako što se unapred odredi procentualno učešće (ponder) svakog testa u ukupnom skoru.

U slučaju da učenici imaju mogućnost izbora u pogledu testova/predmeta koje će polagati ili roka kada će izaći na ispit, bilo bi neophodno da se obezbedi ujednačavanje težine testova i uporedivost rezultata na različitim testovima, ili uporedivost rezultata na istom testu u različitim rokovima.

3.14 Uloga IT u realizaciji ispita

Institucije koje su odgovorne za ispite u visokoj meri zavise od IT (informacionog) sistema koji koriste prilikom pripremanja i realizacije svih faza ispitnog procesa, kao i pri obradi podataka i izveštavanju o rezultatima.

IT sistem bi se minimalno sastojao od:

- Baza škola
- Baza podataka o učenicima
- Baza podataka o predmetima koji se polažu na ispitu
- Modula za unos i čuvanje podataka
- Programa za obradu rezultata
- Modula za izradu izveštaja.

Softver za registraciju učenika na ispitu i za obradu ispitnih rezultata nije standardizovan, tako da na tržištu ne postoji softver za ove svrhe. Zato bi trebalo razviti specijalizovani softver za prijemne ispite koji bi odgovarao dogovorenoj koncepciji prijemnog ispita.

U nekim državama u tranziciji (na primer, Litvanija) prvi sistem za obradu ispita je razvijen korišćenjem standardnih programskih paketa za pravljenje baza podataka, kao što je *Access*. Uprkos tome, čak i u jednostavnim ispitnim sistemima ograničenja ovog pristupa uskoro postaju očigledna. Moguće opcije su da se angažuje komercijalna agencija da napravi specijalizovani softver prema dogovorenim specifikacijama, ili da se angažuju kapaciteti koji postoje unutar zainteresovanih univerziteta koji bi razvili i održavali specijalizovani softver (uz korišćenje profesionalnih programskih paketa za razvoj softvera – na primer *Oracle*).

3.15 Analiza ispitnih rezultata i upotreba nalaza

Treba imati u vidu da objedinjeni prijemni ispit obezbeđuje mnogo podataka čija analiza može u izuzetnoj meri doprineti unapređivanju obrazovne politike i prakse. Analizom ovih podataka dobijaju se nalazi koji bi omogućili da se obrazovna politika zasniva ne samo na impresijama i utiscima već i da bude racionalnija (tj. da bude u većoj

meri zasnovana na podacima, nalazima i argumentima). Iz tog razloga je važno da se podaci prikupljeni tokom prijemnih ispita analiziraju i da se tako dobijena saznanja dostave srednjim školama i fakultetima/univerzitetima, Ministarstvu, kao i široj javnosti.

Da bi se podaci dobijeni na osnovu ispita i testiranja što bolje iskoristili, pored razvijanja neophodnih ljudskih resursa potrebnih za dodatne analize, potrebno je da se razviju i specifične forme izveštaja za različite korisnike (Ministarstvo, srednje škole, fakulteti, univerziteti i šira javnost). Konačno, potrebno je izraditi prateća uputstva, koja bi pomogla korisnicima da razumeju i interpretiraju izveštaje.

3.16 Pitanje neophodnih resursa

Treba imati u vidu da bilo koja odluka u pogledu koncepcije prijemnih ispita ima ozbiljne implikacije u pogledu neophodnih resursa i zbog toga je potrebno da se izvrši procena potrebnih resursa pre nego što se započne sa razvojem novog završnog ispita. Pri tom, osnovni cilj je da se razvije što kvalitetniji prijemni ispit u okviru raspoloživih resursa i da se osigura održivost završnog ispita u narednim godinama.

Faktori/parametri koji određuju cenu koštanja ispita, između ostalih, su:

- Broj kandidata
- Broj obaveznih testova/predmeta
- Broj izbornih testova/predmeta na raspolaganju i broj koji treba izabrati
- Kompleksnost testova (na primer, nepoznati i praktični zadaci)
- Kompleksnost ocenjivačkih procedura i sistema provere ocenjivanja
- Organizacija štampanja i distribucije (na primer, štampanje od strane komercijalne organizacije)

- Visina honorara za ocenjivače, unos podataka i ostale aktivnosti
- Nivo sigurnosti koji treba obezbediti
- Vreme za koje je potrebno obraditi i objaviti rezultate.

Prvi od ovih faktora je relativno fiksna i odgovara broju učenika koji konkurišu za upis na univerzitete u Srbiji. Svi ostali parametri, u izvesnoj meri, mogu se podešavati tako da se ispit uklopi u raspoložive resurse. To znači da se prilikom konceptualizacije novog prijemnog ispita mora voditi računa da se opseg i sofisticiranost koncepta uklope u realna ograničenja.

4. Predlog modela prijemnog ispita

Prilikom formulisanja modela, koji će biti izložen u ovom delu dokumenta, vodilo se računa da predloženi model zadovoljava sledeće uslove:

- Model treba da bude pravedan i transparentan u smislu da svi kandidati budu stavljeni u ravnopravan položaj i da sve bitne informacije budu dostupne svim kandidatima.
- Model treba da obezbedi validnu selekciju, tj. odluka o kandidatima koji će biti upisani treba da bude zasnovana na pouzdanoj i objektivnoj proceni znanja i veština koje su visoko relevantne za uspešno studiranje.
- Model treba da obezbedi da kandidati budu u što povoljnijoj poziciji u trenutku kada donose odluku o tome na koje fakultete¹ i univerzitete će konkurisati, tj. kandidati moraju posedovati sve relevantne informacije u trenutku kada donose odluku o tome gde će konkurisati.
- Model treba da bude u skladu sa budućim maturskim ispitom (koji bi polagali svi učenici nakon završetka četvorogodišnjih programa srednjoškolskog obrazovanja) imajući u vidu da bi rezultati maturalnog ispita bili osnova za upisivanje na univerzitete.

Predloženi model se u značajnoj meri oslanja na neka domaća dobra iskustva, kao što je nekadašnji objedinjeni prijemni ispit za kandidate tehničkih i prirodno-matematičkih fakulteta i kvalifikacioni ispit za upis u srednje škole.

1 Na pojedinim fakultetima postoje različiti studijski programi za koje je potrebno da postoje posebni kriterijumi za upis. U narednom tekstu termin fakultet će se koristiti u značenju fakultet (tamo gde postoji samo jedan studijski program) ili u značenju studijski program (tamo gde u okviru jednog fakulteta postoji veći broj studijskih programa).

Pored toga, prilikom formulisanja predloženog modela vodilo se računa i o iskustvima koja postoje u drugim zemljama (na primer, Slovenija, Engleska, Francuska, Litvanija itd.)

U daljem tekstu biće opisani osnovni elementi predloga za novi, objedinjeni prijemni ispit za upis kandidata na univerzitetu u Srbiji.

4.1 Postojanje zajedničkih testova i omogućavanje opravdanih specifičnosti

U situaciji kada svaki fakultet razvija sopstvene testove postoji velika neujednačenost u pogledu kvaliteta testova. Tako bi moglo da se desi da kandidati koji konkurišu na iste fakultete na različitim univerzitetima polažu testove različitog kvaliteta. Imajući u vidu važnost odluke koja se donosi na osnovu postignuća na testovima, potrebno je obezbediti visok kvalitet testova, inače bi moglo da se dogodi da se važne odluke donose na osnovu nedovoljno kvalitetnih testova. Pored toga, kandidati koji konkurišu na različitim univerzitetima nisu u jednakoj poziciji, što znači da postojeća praksa treba da se unapredi u smislu pravednosti.

Predlog je da na nivou Srbije postoji jedinstveni skup testova koji bi se koristio za selekciju kandidata. Na taj način ne bi postojale razlike u pogledu testova koje polažu kandidati na različitim fakultetima, čime bi svi kandidati bili stavljeni u isti položaj. To bi, takođe, obezbedilo i viši kvalitet testova pošto bi se mogla organizovati i posebna obuka za članove timova koji bi radili na izradi zadataka i testova za objedinjeni prijemni ispit (vidi kasnije o timovima za razvoj testova). Konačno, postojanje zajedničkih testova bi olakšalo da se stalno unapređuje i osavremenjuje kvalitet testova koji bi se koristili za selekciju kandidata, što je u interesu i fakulteta i kandidata.

Postojanje zajedničkih testova ne bi nužno onemogućilo da pojedini fakulteti osmisle i organizuju posebna testiranja pod određenim uslovima. Bilo bi potrebno da se na

nivou univerziteta usaglaise kriterijumi pod kojima određeni fakultet može da u proces selekcije kandidata uključi neke posebne ispitne aktivnosti. Na primer, ako je za uspešno studiranje i kasniju profesionalnu karijeru od velike važnosti neka specifična veština (npr. crtanje za arhitekturu ili fizička spretnost i sposobnosti za fakultet sporta) treba obezbediti da se u takvim slučajevima, pod određenim uslovima, u proces selekcije kandidata omogući uključivanje specifičnih ispitnih aktivnosti. Ove specifične ispitne aktivnosti bile bi pripremljene i realizovane od strane pojedinačnih fakulteta (ili zainteresovanih fakulteta različitih univerziteta). Međutim, morali bi da postoje principi i standardi kojih bi fakulteti morali da se pridržavaju kako bi se obezbedila pravednost, transparentnost, validnost i pouzdanost ovih specifičnih ispitnih aktivnosti.

4.2 Testovi se odnose na srednjoškolsko obrazovanje

Visoko obrazovanje predstavlja nastavak obrazovanja nakon srednjeg obrazovanja. U tom smislu, posebno je relevantno četvorogodišnje srednje obrazovanje s obzirom da ono predstavlja svojevrsnu pripremu za nastavak školovanja. Imajući to u vidu, smatramo da je opravdano da se testovi, koji bi bili deo objedinjenog prijemnog ispita, oslanjaju na pojedine predmete iz srednjoškolskog obrazovanja. Drugim rečima, na objedinjenom prijemnom ispitu bili bi, na primer, zastupljeni testovi iz matematike, srpskog jezika, biologije, hemije, fizike, geografije, istorije itd. Na taj način se obezbeđuje povezanost dva nivoa obrazovanja. Pored toga, ovakav predlog je motivisan činjenicom da objedinjeni prijemni ispit treba da bude takav da može da se poveže sa budućim maturalnim ispitom (koji će se polagati nakon završetka četvorogodišnjeg srednjeg obrazovanja).

Ipak, za uspešno studiranje od posebne važnosti su i neke više veštine (kompetencije), na primer, razumevanje i interpretacija pročitnog, razumevanje i interpretacija

numeričkih informacija itd. Iz tog razloga, predlaže se da predmetni testovi uključe u sebe i zadatke/pitanja kojim se ispituju razumevanje i primena znanja. Na taj način bi se stavio naglasak na zahtev da uspešan kandidat, pored znanja, treba da demonstrira razumevanje i primenu onoga što je naučio iz datog predmeta. Pored visoke relevantnosti za selekciju kandidata, uključivanjem takvih testova u objedinjeni prijemni ispit omogućilo bi se usklađivanje prijemnog ispita sa praksom koja postoji u najrazvijenijim zemljama.

Za svaki test bi postojao poseban *informatore* koji bi svakom kandidatu obezbedio sve relevantne informacije o testu – oblasti koje mogu biti obuhvaćene zadacima, znanja i veštine koje mogu biti ispitivane zadacima, kako se komponuje test, primeri zadataka sa primerom njihovog ocenjivanja, način izračunavanja ukupnog postignuća na datom testu, koliko ima vremena za polaganje testa, datum kada će se test polagati, mesta polaganja, šta je dopušteno poneti na test a šta nije, šta su dopuštena ponašanja na testu itd.² Drugim rečima, informatore treba da obezbedi da pre testiranja svi kandidati imaju na raspolaganju sve relevantne informacije (osim, naravno, informacije o samim zadacima koji će se naći u testu). Na taj način se obezbeđuje da svi kandidati budu u ravnopravnom položaju.

Zadaci i testovi bili bi konstruisani od strane *radnih timova za pravljenje testova*. Za svaki test bio bi formiran poseban tim, koji bi sačinjavali, pre svega, univerzitetski nastavnici (preporučljivo je da to budu oni nastavnici koji su imali iskustva sa pravljenjem testova za prijemni ispit kako bi se na najbolji mogući način iskoristili svi postojeći ljudski resursi). Svaki tim bi imao predsednika tima, koji bi bio najodgovorniji član tima, a za tu poziciju bi trebalo izabrati osobu koja ima stručni i moralni autoritet. Predlog je da se u svaki tim uključi i poneki nastavnik iz srednjih

2 U prvim godinama informatore za pojedine testove može da sadrži i primere testova kako bi se obezbedilo da svi kandidati steknu informacije o vrsti testova kojim će biti testirani.

škola kako bi se obezbedila bolja povezanost testova koji se koriste za potrebe objedinjenog prijemnog ispita i srednjoškolskih nastavnih programa. Od ključne važnosti za uspeh je da se svim članovima ovih timova obezbedi adekvatna obuka jer je konstruisanje zadataka i testova takođe veština koja ima svoja pravila i principe kojih se treba pridržavati da se ne bi činile neke, već poznate, greške i da bi kvalitet testova i zadataka bio što je moguće viši. Bez takve obuke, rizik da se naprave nedovoljno kvalitetni testovi bio bi daleko veći. Ipak, pošto bi u rad timova bio uključen relativno ograničen broj stručnjaka (za razliku od sadašnje prakse, kada na svakom fakultetu postoje posebni timovi koji rade na izradi fakultetskih testova), investicija u obuku članova ovih timova bila bi daleko manja. Pored toga, svake godine bi se menjao manji broj članova timova za izradu testova, čime bi se obezbedio kontinuitet, ali bi se onemogućilo uspostavljanje monopola nad pravljenjem testova.³

4.3 Fakulteti određuju testove koji su relevantni za selekciju kandidata

Fakulteti i univerziteti bi određivali koji bi se testovi, iz ponuđenog skupa testova, uzimali u obzir prilikom selekcije kandidata za upis na dati fakultet. Pri tom, bilo bi dobro da se srodni fakulteti sa različitih univerziteta dogovore i usaglase u vezi sa tom odlukom. To nije nužno za predloženi model, ali smatramo da to ima smisla i da bi se kroz proces dogovaranja i usaglašavanja donele najbolje odluke. Na taj način bi se ujednačili uslovi za upis na iste fakultete na različitim univerzitetima, što bi bilo u interesu kandidata.

3 U tom kontekstu treba razmotriti mogućnost da se članovi tima biraju na osnovu konkursa, pri čemu bi bili unapred jasni kriterijumi izbora prijavljenih kandidata. Da bi se obezbedila ravnomerna zastupljenost univerzitetâ, koji bi bili uključeni u objedinjeni prijemni ispit, postojala bi unapred definisana struktura timova (koliko članova jednog tima daju pojedini univerziteti).

Odluka bi se sastojala od izbora 1–2 testa. Na primer, kada je u pitanju studijski program hemije, fakultet bi mogao da odluči da su za selekciju relevantni test iz hemije i test iz biologije; kada je u pitanju studijski program iz oblasti društvenih nauka, mogli bi biti relevantni test iz srpskog jezika i test razumevanja pročitano. Dakle, jednu od ključnih uloga u objedinjenom prijemnom ispitu i dalje bi imali fakulteti jer bi oni određivali koji testovi će biti uzeti u obzir prilikom selekcije kandidata za upis na njihove studijske programe.

Pored odluke o testovima koje će uzimati u obzir prilikom selekcije kandidata, fakulteti bi odredili kolika je važnost svakog testa za izračunavanje ukupnog broja bodova s kojim će kandidat konkurisati. Na primer, ako se neki fakultet opredeli za testove iz matematike i fizike, to ne znači nužno da su ova dva testa jednako važna. Fakultet može da odluči da je, na primer, test iz fizike nešto važniji i da postignuće na testu iz fizike ima veće učešće u ukupnom skoru nego postignuće na testu iz matematike. Pored toga, fakultet bi mogao da donesu odluke da se kandidatu računaju bodovi sa onog testa (npr. fizike ili matematike) koji je kandidat bolje uradio (kao što je to sada slučaj na nekim fakultetima).

4.4 Selekcija kandidata vrši se na osnovu školskog uspeha i postignuća na testovima

Selekcija kandidata bi se vršila na osnovu školskih ocena i postignuća na testovima. Pri tom bi bila zadržana proporcija koja se već koristi na većini fakulteta – 40% poena kandidat ostvaruje na osnovu uspeha u prethodnom školovanju, a 60% na osnovu postignuća na testovima koje polaže (odnosno 40 od 100 bodova čine školske ocene, a 60 od 100 bodova se dobija na osnovu postignuća na testu).

Kada je reč o poenima koji se stiču na osnovu rezultata na testovima, ukoliko se radi o fakultetu koji se oprede-

lio samo za jedan test kao relevantan za selekciju kandidata, onda bi svih 60 bodova bilo zasnovano na postignuću na testu. Ukoliko bi se fakultet opredelio za dva testa, onda bi se 60 bodova, u zavisnosti od odluke fakulteta o relativnoj važnosti dva testa, delilo na dva testa (na primer, jedan bi nosio 40 bodova, a drugi 20). Tako bi svaki kandidat, nakon testiranja, raspolagao određenim brojem bodova za upis na fakultet.

4.5 Kandidati biraju testove koje će polagati

U objedinjenom prijemnom ispitu kandidati bi bili unapred upoznati sa „pravilima igre“ – koje testove treba da polažu za upis na pojedine fakultete i kolika je važnost svakog testa za upis na pojedine fakultete. Na osnovu tih informacija, sa ponuđene liste testova, kandidati biraju testove koje žele da polažu. Pri tom, kandidat može da odabere veći broj testova. Na taj način, kandidat sebi proširuje mogućnosti kada je reč o broju fakulteta na koje može da konkuriše. Na primer, ako kandidat odabere da polaže testove iz matematike, fizike i hemije, i test numeričke pismenosti, on sebi otvara mogućnost da konkuriše na različite fakultete sa različitih univerziteta. Tako bi mnogi kandidati bili u povoljnijoj poziciji nego što su u postojećem sistemu prijemnih ispita.

4.6 Kandidati konkurišu za upis na fakultete nakon dobijanja rezultata testiranja

U postojećoj praksi kandidati moraju da donesu odluku o fakultetu na koji žele da se upišu pre nego što pristupe polaganju testova. To je za njih nepovoljno i stavlja ih u situaciju da donose važnu odluku i da preuzmu rizik, a da pri tom ne raspoložu informacijom o broju poena kojim raspoložu. Ovakva praksa je nužna posledica činjenice da svaki fakultet ima sopstveni prijemni ispit. Međutim, kandidati su time stavljeni u nepovoljan položaj. Pored toga, to

ostavlja prostor da se u proces selekcije uključe i neki drugi faktori, a ne samo kvalitet kandidata. Na primer, kandidati koji, iz različitih razloga, nisu sigurni da će uspeti da se upišu na neki fakultet mogu odustati od konkurisanja, a da su možda bolji kandidati od nekih koji će na kraju biti upisani.

Predlog je da se kandidatima omogući da *prvo dobiju rezultate sa testiranja, pa da tek onda donose odluku gde žele da konkurišu*. Dakle, u trenutku donošenja odluke kandidat bi znao koliko bodova ima na osnovu uspeha u prethodnom školovanju i koliko poena je ostvario na svakom od testova koji je polagao. Na osnovu tih informacija i na osnovu informacije koji testovi se uzimaju u obzir prilikom konkurisanja na pojedinim fakultetima i koliko bodova nosi svaki od tih testova, kandidat može da stekne uvid sa koliko „bodovnim kapitalom“ raspolaže.

Nakon par godina primene ovakvog sistema, kandidati bi, pored ovih informacija, imali i informaciju o ukupnom broju bodova koji je ranijih godina bio neophodan za upis na određeni fakultet, pa bi mogli da procene kolike su im šanse da i sami budu upisani na taj fakultet. Na taj način, kandidati se stavljaju u povoljniji položaj jer važne odluke donose na osnovu svih relevantnih podataka.

U zavisnosti od testova koje je polagao, svaki kandidat može da konkuriše na čitav niz fakulteta sa različitih univerziteta. Kada raspolaže informacijom o broju bodova potrebnim za upis na pojedine fakultete, kandidat odlučuje na koje fakultete želi da konkuriše. Kandidat konkuriše tako što, na prethodno utvrđenom formularu i po prethodno propisanoj proceduri, izražava svoju listu preferiranih fakulteta (navodeći redom fakultete na koje bi želeo da konkuriše).

4.7 Informaciona tehnologija u službi upisa

Sve informacije neophodne za raspoređivanje kandidata (bodovi na osnovu prethodnog školovanja, bodovi

osvojeni na pojedinim testovima i lista preferiranih fakulteta za svakog kandidata) unele bi se u jedinstvenu bazu podataka. Na osnovu svih tih podataka bila bi formirana rang-lista kandidata koji su konkurisali za određeni fakultet na osnovu posebno dizajniranog softvera⁴. Na osnovu toga, za svakog kandidata bi se dobila informacija na koje fakultete sa liste preferiranih fakulteta ona ili on može da se upiše. Slikovito govoreći, umesto da kandidati idu od fakulteta do fakulteta kako bi konkurisali, to bi umesto njih radio softver. Svaki kandidat bi mogao da ima pristup svojim podacima u svakom trenutku (preko Interneta, ili bi bio obaveštavan preko SMS sistema) i da sazna gde može da se upiše. Konačno, svaki kandidat bi odlučio na koji fakultet (od onih za koje ima uslov da na njima bude upisan) želi da se upiše.

4.8 Sekundarne analize kao dodatna prednost

Nakon završetka upisa mogle bi da se naprave različite sekundarne analize podataka koji su prikupljeni tokom realizacije objedinjenog prijemnog ispita. Ove sekundarne analize bi mogle biti od izuzetne koristi kako fakultetima i univerzitetima, tako i Ministarstvu prosvete i srednjim školama. Na primer, rezultat sekundarne analize može biti izveštaj svim fakultetima koji bi sadržao informacije o broju kandidata koji su izrazili interes da se upišu na dati fakultet, prosečan školski uspeh i postignuće na različitim testovima tih kandidata itd. Ove informacije mogle bi biti od koristi fakultetima za bolje upoznavanje sa profilom studenata, planiranje nastave, planiranje budućih aktivnosti na popularizaciji svojih studijskih programa itd. Slični izveštaji bi mogli da se naprave za sve srednje škole u Srbiji.

4 Ovaj softver ne bi morao da se pravi od početka pošto već postoji softver slične namene u Ministarstvu prosvete Republike Srbije za potrebe kvalifikacionog ispita i upisa učenika u srednje škole.

4.9 Organizaciona struktura za realizaciju objedinjenog prijemnog ispita

Da bi se obezbedila uspešna, kvalitetna, pravovremena i efikasna realizacija svih aktivnosti u vezi sa objedinjenim prijemnim ispitom, neophodno je da postoji odgovarajuća organizaciona struktura.

Predlog je da se formira savet/odbor za objedinjeni prijemni ispit. Ovo telo bi bilo formirano od strane KONUSA (ili od strane predstavnika univerziteta koji učestvuju u objedinjenom prijemnom ispitu) i bilo bi sastavljeno od predstavnika svih univerziteta koji su uključeni u objedinjeni prijemni ispit. Ono bi imalo mandat da donosi ključne odluke u vezi sa sadržajem i formom objedinjenog ispita: da odlučuje koji testovi će biti uključeni, da formira timove, da predlaže regulativu (koja bi bila usvojena od strane univerziteta), da prati realizaciju objedinjenog prijemnog ispita, da predlaže promene, ali i da razmatra i odlučuje o molbama za polaganje prijemnog ispita u alternativnom obliku za studente i studentkinje sa hendikepom (pitanja na Brajevom pismu za studente i studentkinje koji ne vide, ili u elektronskom obliku za studente i studentkinje sa problemima u pisanju...).

Pored saveta/odbora, bilo bi neophodno da postoji telo (organizacija) koje je odgovorno za sve operative aktivnosti koje treba sprovesti tokom godine da bi se objedinjeni prijemni ispit realizovao u skladu sa odlukama saveta/odbora i pravnom regulativom. To može biti posebna organizacija (na primer centar) ili se može uspostaviti saradnja sa Zavodom za vrednovanje obrazovanja i vaspitanja (koji je osnovala Vlada Republike Srbije radi obavljanja svih stručnih i tehničkih poslova, između ostalog, i u domenu obrazovnih testiranja i ispita). U okviru Zavoda postoje tehnički i ljudski resursi koji bi mogli da obezbede uspešnu realizaciju mnogih tehničkih aktivnosti koje je neophodno obaviti tokom jedne godine (na primer, Zavod raspolaže štamparijom, koja bi mogla da obezbedi sigurnu štampu testovnog materijala).

Pored saveta/odbora i organizacije koja bi se bavila operativnim poslovima, u realizaciji objedinjenog prijemnog ispita učestvovali bi i timovi za izradu testovnog materijala (o kojima je već bilo reči), kao i niz spoljnih saradnika koji bi obavljali poslove dežuranja tokom polaganja testova, ocenjivanja testova i održavanja baze podataka. Organizacija koja bi se bavila operativnim poslovima bila bi zadužena za selekciju spoljnih saradnika, njihovu obuku i pripremu, za kontrolu nad radom spoljnih saradnika i njihovu koordinaciju.

4.10 Pravna regulativa neophodna za objedinjeni prijemni ispit

Kada se ugovore svi aspekti objedinjenog prijemnog ispita, potrebno je da se razradi čitav niz pravilnika i drugih normativnih dokumenata kojim bi se regulisali svi procesi i aktivnosti koje je potrebno obaviti tokom realizacije objedinjenog prijemnog ispita. Od posebne važnosti je da se ovim dokumentima odredi ko je odgovoran za određene aktivnosti, do kada pojedine aktivnosti treba da budu realizovane, kako se vrši nadzor nad realizacijom pojedinih aktivnosti, koja su prava i odgovornosti svih učesnika u objedinjenom prijemnom ispitu, a posebno koja su prava i obaveze kandidata.

4.11 Obezbeđivanje sigurnosti testovnog materijala

Od posebne je važnosti da se obezbedi sigurnost testovnog materijala u vreme rada timova koji će razvijati testovni materijal, tokom faze njegovog štampanja, kao i tokom distribucije tog testovnog materijala. Naime, neophodno je da se onemogućí da testovi budu dostupni, u celini ili u pojedinim delovima, bilo kom kandidatu pre samog dana testiranja, tj. treba obezbediti da svi kandidati prvi put vide test u toku samog testiranja.

U tom smislu, treba razviti zaštitne mehanizme, a naročito odgovornost osoba koje dolaze u kontakt sa testovnim materijalom tokom ovih faza (uključujući i krivičnu odgovornost za slučajeve otkrivanja testovnog materijala, u nekom delu ili u celini, neovlašćenim licima). Pored toga, potrebno je razraditi rezervne varijante ukoliko se ugrozi sigurnost testovnog materijala (na primer, postojanje rezervnog testa). Ovi mehanizmi i odgovornosti moraju biti regulisani pravnom regulativom koja bi pratila realizaciju objedinjenog prijemnog ispita.

Jedan od mehanizama da se osigura sigurnost testova je da svi članovi tima potpisuju izjave i ugovore koje sadrže klauzule o njihovim obavezama u pogledu čuvanja tajnosti testovnog materijala i posledice koje prihvataju u slučaju da se ogreše o te obaveze. Drugi mehanizam bi imao za cilj da se maksimalno smanji broj osoba kojima je poznat test koji će biti korišćen na ispitu. Tako bi ceo tim radio na sledećim poslovima: razvijanje velikog broja zadataka, opisivanje zadataka po unapred određenim karakteristikama (npr. oblast kojoj priprada zadatak, težina zadatka itd.) i definisanje strukture (kompozicije) testa na osnovu karakteristika zadataka (npr. koliko zadataka iz svake pojedine oblasti treba da bude uključeno u test, koliko zadataka određenog nivoa težine treba da bude uključeno itd.)⁵. Sastavljanjem velikog broja zadataka i definisanjem kompozicije testa završio bi se angažman većine članova tima (osim predsednika). Odluku o kompoziciji samog testa kojim će kandidati biti testirani donosio bi, pred samo štampanje, predsednik tima. Na taj način, samo predsednik tima bi bio upoznat sa sadržajem testa, što podiže nivo sigurnosti jer bi samo jedna osoba znala sadržaj testa.⁶

5 Pri tom, ova kompozicija testa bi trebalo da bude javna i da bude deo informatora/priručnika koji bi bio dostupan svima koji su zainteresovani.

6 Kao tehnička podrška u procesu kompozicije testa može se razviti baza zadataka i algoritam za izbor zadataka i kompoziciju testa.

4.12 Finansijski aspekti prijemnog ispita

U ovom trenutku nije moguće dati preciznu kalkulaciju koliko bi koštao predloženi sistem prijemnih ispita pošto je ovde predložen samo okvir budućeg prijemnog ispita. Ono što je moguće učiniti jeste da se proceni kolika je cena koštanja postojećih prijemnih ispita. Procena koja će ovde biti izneta ne obuhvata sve troškove, već se odnosi samo na onaj deo finansijskih sredstava koje kandidati plate državnim fakultetima u Srbiji za troškove postojećih prijemnih ispita.

Procenjuje se da je u školskoj 2006/07. godini na državne univerzitete konkurisalo oko 35 000 kandidata u junskom roku i još oko 4000 kandidata u septembarskom roku, što je ukupno oko 39 000 kandidata. Raspon cena na prijemnim ispitima kreće se od 1500 do 10 000 dinara (iako na nekim fakultetima cena ide i preko 10 000 dinara). Ipak, na osnovu uzorka fakultetâa za koje su prikupljeni podaci može se proceniti da, u proseku, kandidati plaćaju između 4000 i 5000 dinara. To znači da za troškove prijemnih ispita na državnim fakultetima kandidati plate između 150 i 200 miliona dinara (oko 1,5 i 2 miliona evra).

Ovde predloženi prijemni ispit mogao bi, svakako, da se uklopi u ovaj budžet, pri čemu treba imati u vidu da neki elementi ovde opisanog predloga mogu uticati da se smanje postojeći troškovi, dok bi se istovremeno povećao kvalitet prijemnih ispita. Na primer, u postojećem sistemu, veliki broj fakulteta angažuje timove koji prave testove koji se koriste samo za kandidate na datom fakultetu. U predlogu koji je ovde prezentovan ukupan broj testova koji bi se pravili u okviru jedne godine bio bi daleko manji, dok bi broj kandidata koji bi bili testirani jednim testom bio daleko veći. Na taj način, cena izrade jednog testa je manja, kao i troškovi njegovog štampanja (jer bi tiraži bili veći). Pri tom, kvalitet testova bio bi značajno poboljšan jer je u njihovu izradu bio uključen manji broj ljudi koji bi bili bolje obučeni za izradu dobrih testova.

4.13 Predlog rasporeda aktivnosti tokom školske godine

Objedinjeni prijemni ispit mogao bi se organizovati po sledećem planu:

- U septembru (iste godine kada učenici koji treba da polažu prijemni ispit polaze u četvrti razred srednje škole) objavljuje se informator koji sadrži sve bitne informacije koje su neophodne budućim kandidatima, kao što su:
 - tabela testova i fakulteta iz koje se kandidati mogu informisati koji testovi će se uzimati u obzir prilikom konkurisanja na pojedine fakultete i kolika je važnost svakog od testova u izračunavanju ukupnog broja bodova za konkurisanje na različitim fakultetima
 - koja su prava i obaveze kandidata i kako oni mogu da zaštite svoja prava
 - vremenska dinamika svih aktivnosti, kao i svi roкови do kojih kandidati moraju da obave određene aktivnosti (na primer, do kada treba da se prijave za testiranje, kada će polagati pojedine testove itd.)
 - kada i kako kandidati saopštavaju na koje fakultete bi želeli da konkurišu.
- U septembru se objavljuju i informatori za svaki pojedinačni test, koji sadrže sve bitne informacije o oblastima koje mogu biti ispitivane na testu, o vrsti pitanja koja mogu biti uključena u testove, kao i primere pitanja i zadataka koji se mogu pojaviti na testu, zajedno sa opisom načina njihovog ocenjivanja.
- Timovi za izradu testova i zadataka radili bi tokom cele godine na pripremi testova koje bi morali da završe do marta meseca (ili do nekog drugog roka koji bi bio određen u odnosu na datum testiranja,

uzimajući u obzir vreme potrebno za pripremu za štampu i štampanje), pri čemu je od posebne važnosti da se obezbedi sigurnost testovnog materijala.

- Štampanje testovnog materijala, pri čemu je od izuzetne važnosti da se osigura sigurnost ovog materijala kako test ne bi bio „provaljen“.
- Kandidati bi polagali pojedinačne testove tokom juna meseca po unapred određenom rasporedu. Polaganje bi se odvijalo po unapred poznatoj dinamici. Jedan test bi se polagao samo u jednom terminu. Pri tom, od izuzetne važnosti je da se obezbedi sistem dežurstava tokom polaganja testova kako bi svi kandidati polagali testove pod jednakim uslovima. Polaganje jednog testa može se organizovati na više lokacija u Srbiji (na primer, u univerzitet-skim centrima ili u mestima gde postoje visokoškolske ustanove), čime bi se kandidati iz različitih delova Srbije stavili u ravnopravniji položaj nego što je to bilo do sada.
- Kandidati bi imali određen rok do kojeg bi morali da se prijave za polaganje određenog testa.
- Nakon testiranja sprovodi se ocenjivanje testova, pri čemu je važno da se obezbedi šifriranje testovnog materijala kako ocenjivači ne bi znali čije testove ocenjuju. Takođe, neophodno je da se obezbede precizne instrukcije za ocenjivače kako bi se obezbedila objektivnost ocenjivanja (ili da se testovi sastavljaju isključivo od zadataka višestrukog izbora koji bi bili ocenjivani kompjuterski).
- Kada se završi ocenjivanje javno se objavljuju rezultati svih kandidata i obezbeđuje im se mogućnost da provere tačnost sopstvenih ocena, da eventualno ulože žalbu i da određena komisija donese rešenje po ovim žalbama.
- Potrebno je da se obezbedi da do određenog roka svi kandidati polože sve testove (za koje su se pri-

- javili) i da dobiju informaciju o svom postignuću na svakom testu koji su polagali.
- Do kraja juna meseca, svi podaci o školskom uspehu i postignućima na svakom testu koji je polagan bili bi uneti u jedinstvenu bazu podataka.
 - Nakon toga bi se izvršio upis kandidata: kandidati se izjašnjavaju o fakultetima na koje žele da konkurišu (u formi rang-liste), te informacije se unose u bazu podataka, prave se jedinstvene rang-liste za svaki fakultet, obaveštavaju se kandidati o poziciji na rang-listi za svaki fakultet, kandidati se opredeljuju za fakultet na koji žele da se upišu, vrši se upis kandidata, pravi se pregled preostalih mesta i neupisanih kandidata i ponovna raspodela neupisanih kandidata na slobodna mesta (prema izraženim željama).
 - U periodu jul-septembar obavile bi se sekundarne analize podataka o postignućima učenika iz pojedinih srednjih škola i poslali bi se izveštaji svakoj srednjoj školi o sumarnom uspehu njihovih učenika. Slična analiza bi se napravila za svaki fakultet pojedinačno i svaki fakultet i univerzitet bi dobio izveštaj o postignućima kandidata koji su se upisali na pojedinačne fakultete.
 - Tokom cele godine potrebno je da se obezbedi upoznavanje potencijalnih kandidata sa svim relevantnim informacijama kako neki kandidati, zbog neobaveštenosti i nerazumevanja procedure, ne bi bili oštećeni. Tokom celog procesa potrebno je da se obezbedi veb-sajt preko kojeg svi kandidati mogu dobijati sve relevantne informacije.

Aneks:

Kako maturanti ocenjuju neke elemente predloga za objedinjavanje prijemnih ispita?

Tokom izrade predloga održano je nekoliko konsultativnih sastanaka sa učenicima završne, četvrte godine srednje škole iz tri grada u Srbiji (Kragujevac, Gornji Milanovac i Šid). Kao deo ovih konsultacija, maturantima je bio dat upitnik koji je imao za cilj da utvrdi kako oni ocenjuju neke ideje koje su razmatrane tokom procesa razvoja predloga za objedinjavanje prijemnih ispita. U ovom aneksu prikazaćemo najvažnije nalaze dobijene ovim upitnikom.

Ukupno je ispitano 280 maturanata (otprilike po jedna trećina iz svakog grada) koji su u 60% slučajeva imali 18 godina i u 35% slučajeva 19 godina (oko 5% maturanata imalo je 17 godina).

Odgovori maturanata biće prikazani u formi tabela radi bolje preglednosti.

1. Da li treba omogućiti konkurisanje na više fakulteta?

	Frekvencija	%
Da	264	94.3
Ne	10	3.6
Bez odgovora	6	2.1
Total	280	100.0

2. Kada treba da se polažu prijemni ispiti?

	Frekvencija	%
Kao do sada	93	33.2
Tokom celog juna	131	46.8
Tokom cele godine	54	19.3
Bez odgovora	2	0.7
Total	280	100.0

3. Na srodnim fakultetima treba da se polaže zajednički prijemni ispit

	Frekvencija	%
Da	200	71.4
Ne	40	14.3
Bez odgovora	40	14.3
Total	280	100.0

4. Na prijemnom ispitu treba da se polažu:

	Frekvencija	%
Samo test znanja	167	59.6
Test znanja i test kompetencija	87	31.1
Samo test kompetencija	23	8.2
Bez odgovora	3	1.1
Total	280	100.0

5. Prijavljivanje i upisivanje treba da se obavlja na isti način kao i u srednjoj školi, tj. kandidati navode svoje želje i kompjuterski se utvrđuje gde mogu da se upišu

	Frekvencija	%
Da	175	62.5
Ne	83	29.6
Bez odgovora	22	7.9
Total	280	100.0

6. Postoji mišljenje da broj poena sa prijemnog ispita ne treba objaviti javno putem spiskova ili veb-sajta (jer se time narušava privatnost kandidata), već da treba objaviti samo to ko je primljen na studije, a ko nije. Šta mislite o tome?

	Frekvenca	%
Objaviti broj poena samo za one koji su primljeni	104	37.1
Objaviti javno sve rezultate	156	55.7
Bez odgovora	20	7.2
Total	280	100.0

7. Na koje se sve načine informišete o prijemnim ispitima?

Izvor	%
Iz informatora fakulteta	81.4
Sa veb-stranice fakulteta	76.1
Od studenata	76.8
Preko drugova i drugarica	21.8
Preko nastavnika	22.9
U centrima za profesionalnu orijentaciju	6.4
Posredstvom roditelja	18.2
Sa TV	21.4
Iz novina	16.1

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
378.141.2

PRIJEMNI ispiti za upis na fakultete : predlog za objedinjeni prijemni ispit / [urednik Aljoša Mimica]. - Beograd : Centar za obrazovne politike : Alternativna akademska obrazovna mreža, 2007 (Beograd : Dosije). - 65 str. : tabele ; 20 cm

Tiraž 500. - Str. 7-8: Predgovor / Martina Vukasović. - Napomene uz tekst.

ISBN 978-86-84151-18-8

а) Универзитет - Пријемни испит

COBISS.SR-ID 144057868